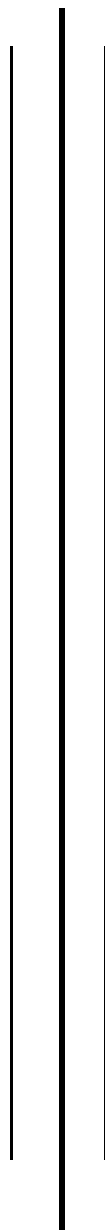

शिक्षाको सञ्चार रणनीति २०६३

शिक्षाको लागि सञ्चार रणनीति समिति

अध्याय १

प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि

डकार सम्मेलनले सन् २०१५ सम्ममा विश्वव्यापी रूपमा सबैका लागि शिक्षाको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्‍यो । सो सम्मेलनको सदस्य राष्ट्रका रूपमा नेपाल सरकारले पनि डकार कार्यढाँचालाई आधार बनाई पन्ध्र वर्षीय राष्ट्रिय कार्ययोजना बनायो । सरकारले 'सबैका लागि शिक्षा' को लक्ष्य प्राप्त गर्न पाँच वर्षीय आवधिक योजना बनाई लागू गरेको पनि तीन वर्ष हुन लागिसकेको छ । तर, हालसम्मको कार्यान्वयनको अवस्था र उपलब्धी मापनका निम्ति पूर्व निर्धारित सूचकहरूका आधारमा हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई हेर्दा डकारले तय गरेको समयसीमामा जुन-जुन लक्ष्यहरू हासिल गर्ने भनिएका थिए, तीमध्ये धेरैजसो हासिल नहुने स्पष्ट सङ्केतहरू देखिएका छन् । लक्ष्यअनुसार प्रगति हुन नसक्नुका प्रमुख कारणमध्ये आमसञ्चारका माध्यमको योजनाबद्ध, व्यापक र सही ढङ्गको परिचालन हुन नसक्नु पनि एक हो । औपचारिक/अनौपचारिक ढङ्गबाट यो यथार्थलाई नीति-निर्मातादेखि कार्यान्वयनकर्ता सबैले कमबेसी महशुस गरेको देखिन्छ ।

यसैगरी माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षादेखि उच्च शिक्षासम्म पनि समकालीन विश्व परिवेशमा नेपाल निकै पछि परेको भन्दै व्यापक असन्तुष्टि व्यक्त हुँदै आएको छ । समग्रमा हाम्रो शिक्षाको स्तर, पहुँच र उपयोगितालाई विश्वकै हाराहारीमा पुऱ्याउनका लागि समाजका सम्बद्ध सबै पक्षलाई सक्रिय पार्न पनि आमसञ्चार परिचालनको महत्व सिद्धान्ततः सबैले स्वीकार गरेकै छन् । भन् सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, साँस्कृतिक र भौगोलिक विविधताले भरिएको हाम्रो जस्तो अल्पविकसित देशमा शिक्षाको अभियान सफल पार्न आमसञ्चार माध्यमको अहम् भूमिका रहने कुरामा दुईमत छैन । अझ एक कदम अगाडि बढेर भन्ने हो भने, शिक्षाको बृहत्तर लक्ष्य हासिल गर्ने एकीकृत र योजनाबद्ध सञ्चार अभियान आजको अपरिहार्यता हो ।

तथापि, हाम्रो देशमा शिक्षामा आमसञ्चार माध्यमको धेरै कम मात्र उपयोग भएको देखिन्छ । शिक्षाको सबैभन्दा ठूलो जिम्मेवारी बोकेको सरकार र यस अन्तरगतका निकायहरूले आमसञ्चारका सीमित माध्यमलाई परम्परागत तरिकाले केही खास विषय र सन्दर्भहरूमा मात्र उपयोग गरिरहेका छन् । शिक्षामा कार्यरत राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूले पनि आ-आफ्नै रुचिका क्षेत्रमा मात्र सीमित रूपमा प्रयोग गरिरहेको देखिन्छ । उता निजी र सरकारी स्वामित्वका आमसञ्चार माध्यमहरू पनि समाज र पान्तरणमा शिक्षाको अहम् भूमिका तथा समाजप्रतिको आफ्नो उत्तरदायित्व अनुरूप परिचालित हुन नसकिरहेको तीतो सत्य आजको यथार्थ हो ।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा, शिक्षाका प्रमुख सरोकारका मुद्दाहरूलाई आमसञ्चारका माध्यमबाट उठाएर शिक्षा क्षेत्रलाई रुपान्तरण गर्ने ध्येयका साथ क्रियाशील शिक्षाका विषयमा कलम चलाउने पत्रकारहरूको मञ्च ' शिक्षा पत्रकार समूह' ले समेत उल्लेखित तथ्यहरूलाई महसुस गरी शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयमा ज्ञापनपत्र प्रस्तुत गर्दै स्तरीय शिक्षाको लागि एकीकृत सञ्चार रणनीति निर्माण गर्न माग गरेको थियो ।

१.२ रणनीति मस्यौदा समिति

उपरोक्त सन्दर्भमा, नेपाल सरकारको मन्त्रीस्तरको मिति २०६३ भदौ ६ गतेको निर्णयानुसार शिक्षाविद्, आमसञ्चारविज्ञ, शिक्षा पत्रकार समेतको सहभागिता रहने गरी देहाय अनुसारको सात सदस्यीय शिक्षाको सञ्चार रणनीति मस्यौदा समिति गठन गरेको थियो:-

१. लवप्रसाद त्रिपाठी, सहसचिव, शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय	- संयोजक
२. बाबुराम पौडेल, उपनिर्देशक, शिक्षा विभाग	- सदस्य
३. डा. विद्यानाथ कोइराला, शिक्षाविद्	- सदस्य
४. सुदर्शन घिमिरे, अध्यक्ष, शिक्षा पत्रकार समूह	- सदस्य
५. बट्टीप्रसाद पौड्याल, नि. प्रमुख, त्रिवि, आमसञ्चार तथा पत्रकारिता विभाग	- सदस्य
६. रघु मैनाली, आमसञ्चार विज्ञ	- सदस्य
७. गुरुप्रसाद मैनाली, शाखा अधिकृत, शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय	- सदस्य-सचिव

कार्यसम्पादनको सिलसिलमा समितिलाई शिक्षा मन्त्रालय र विभागबाट थप सहयोग आवश्यक भएकाले शिक्षा मन्त्रालयका शाखा अधिकृत रामहरि श्रेष्ठ र शिक्षा विभागकी शाखा अधिकृत गीता घिमिरेलाई आमन्त्रित सदस्यको रूपमा समितिमा सहभागी गराइएको थियो ।

१.३ समितिको कार्यक्षेत्र र समयावधि:

स्तरीय शिक्षा प्राप्तिका लागि आम सञ्चारमाध्यमहरूलाई समेत कसरी परिचालन गर्न सकिन्छ भन्ने सन्दर्भमा शिक्षाको सञ्चार रणनीतिको मस्यौदा तयार गरी शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयमा पेस गर्नेगरी यो समिति गठन गरिएको थियो ।

यस समितिलाई सुरुमा ४५ दिनको समयावधि दिइएकोमा कार्य सम्पन्न गर्न बाँकी रहेकोले २०६३ असोज २४ गतेको मन्त्रीस्तरीय निर्णयानुसार २०६३ माघ मसान्तसम्मको म्याद थप गरिएको थियो ।

१.४ समितिले अपनाएको कार्यविधि :

- मिति २०६३ भदौ १६ मा बसेको समितिको पहिलो बैठकले राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा राष्ट्रिय योजना तर्जुमा गर्दा अपनाउँदै आएको 'लजिकल फ्रेमवर्क' लाई योजना तथा रणनीतिमा एकरूपता ल्याउन र सञ्चार योजना निर्माण गर्न उपयोगी भएको ठहर गर्दै अनुसरण गर्ने निर्णय गरेको थियो ।
- समितिले सञ्चार रणनीतिले समेट्नुपर्ने मूलभूत पक्षहरूका बारेमा शिक्षाविद्, शिक्षामा कार्यरत राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, सञ्चारकर्मी, शिक्षक युनियनलगायतका सरोकारवालाहरूसँग आधा दिने अन्तरक्रिया गरेको थियो ।
- शिक्षा मन्त्रालय र त्यस अन्तरगतका केन्द्रीयस्तरका निकायहरू तथा शिक्षा पत्रकार समूहबाट प्रत्येकको सवलता, कमजोरी, अवसर र चुनौतीसम्बन्धी 'सोट विश्लेषण' (SWOT Analysis) विवरण सङ्कलन गरिएको थियो ।
- शिक्षाका सरोकारवालाहरूको विचार र धारणा सङ्कलनका लागि आधा दिने कार्यशाला गरिएको थियो ।

१.५ सीमा

समितिले अवलम्बन गर्न खोजेको विधि अलि लामो र प्रकृयाप्रधान थियो । तर, त्यस निम्ति आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन समयमै हुन नसक्दा सुरुमा योजना बनाए मुताविक कतिपय गतिविधिहरू सम्पन्न गर्न सकिएनन् । समितिको तर्फबाट काठमाडौँभन्दा बाहिर स्थानीय तहसम्म पुगेर अध्ययन र विश्लेषण गर्न सकिएन । त्यस्तै आवश्यक कतिपय सूचनाहरू पनि प्राप्त गर्न सकिएन ।

अध्याय २

वस्तुस्थिति विश्लेषण

२.१ सन्दर्भ

शिक्षा आर्जन गर्ने अनेकन स्रोतहरू छन् । ती स्रोतमा सञ्चारका माध्यमहरू पनि पर्दछन् । अहिलेको प्रविधिको सञ्चारका माध्यमहरूको विस्तार गरेको छ । विकसित देशहरूले सञ्चारका साधनहरूको भरपुर उपयोग गरी शिक्षाका सरोकारवालाहरूको ज्ञान तथा सीप अद्यावधिक गरेका छन् । नेपाल जस्ता विकासशील देशहरूमा समेत सञ्चार क्षेत्रका नयाँ प्रविधि भित्रचाइसकेकाले तिनलाई पनि यो अवसर प्राप्त छ । तर, नेपालमा त्यो प्रविधिसँग शैक्षिक विषयवस्तु समावेश गर्ने काम भने भएको छैन । यो स्थितिमा शैक्षिक सञ्चारको नीति एवं रणनीति बनाउनु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

२.२ आवश्यकता

निम्न पाँच कारणले शिक्षाको लागि सञ्चारको नीति एवं रणनीति बनाउनु जरुरी छ ।

- देशमा सञ्चारका आधुनिक साधनहरू भित्रिइसकेका छन् । तिनमा शैक्षिक विषयवस्तु समावेश गर्ने पर्याप्त गुञ्जायस छ ।
- शिक्षाका सरोकारवालाहरूको ज्ञान एवं सीप अद्यावधिक गर्ने हालको गति विकास गर्नुपर्ने अवस्था छ ।
- लागतको दृष्टिकोणले पनि सञ्चारका साधनमा शैक्षिक विषयवस्तु समावेश गर्नु फलदायी हुन्छ भन्ने कुरा अनुभवसिद्ध भइसकेको छ ।
- देशमा अहिलेसम्म शैक्षिक सञ्चारका नीति एवं रणनीतिहरू बनेकै छैनन् ।
- शिक्षाका सरोकारवालाहरूको क्षमताको लेखाजोखा गरिएको छ, जसमा शैक्षिक मुद्दाहरू पहिल्याइएका छन् ।

२.३ अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्यहरू

विश्वका धेरै देशहरू खासगरी अल्पविकसित गरिब राष्ट्रहरूमा शिक्षाको अभावका कारण बदलिदै गरेको विश्व-परिप्रेक्ष-सुहाउँदा आधारभूत पक्षहरू जस्तै स्वास्थ्य, पोषण, आवास एवं प्रजातान्त्रिक/सामाजिक विकाससमेत हुन नपाइरहेको सन्दर्भमा सन् १९९० मा संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा जोमटेनमा सम्पन्न गरिएको विश्व सम्मेलनबाट सबैका लागि शिक्षा अभियानको थालनी भयो । गुणस्तरयुक्त एवं जीवनोपयोगी आधारभूत प्राथमिक शिक्षा सबैको नैसर्गिक अधिकार भएको मान्यतामा आधारित उक्त अभियानले ६ वटा लक्ष्यहरू तय गरी सन् २००० सम्ममा हासिल गर्ने प्रतिबद्धता जनाएको थियो । नेपाललगायत विश्वका धेरै राष्ट्रहरूले उक्त प्रतिबद्धता जाहेर गरेका थिए । तर, सन् २००० मा गरिएका राष्ट्रिय तहका अध्ययनहरूले धेरै देशहरूमा लक्ष्य प्राप्त अति चुनौतीपूर्ण भएकोले पूरा हुन नसकेको तथ्य देखायो । यसै सिलसिलामा सन् २००० को अप्रिल महिनामा संयुक्त राष्ट्र संघद्वारा सेनेगलको डकारमा सम्पन्न शिक्षा विषयको विश्व फोरमले सबैका लागि शिक्षा अभियानका विभिन्न पक्षहरूबारे

लेखाजोखा भयो र त्यसैका आधारमा उक्त अभियानका ६ वटा लक्ष्यहरूलाई अझ स्पष्ट पार्नुका साथै सन् २०१५ सम्ममा हासिल गर्ने नयाँ प्रतिबद्धता जाहेर गरे । ती प्रतिबद्धताहरु निम्नानुसार थिए:-

- (क) अति नाजुक तथा वञ्चित अवस्थामा रहेका बालबालिकालाई विशेष रूपमा ध्यानमा राखी कम उमेरका बालबालिकाको हेरचाह तथा शिक्षामा व्यापक विस्तार तथा सुधार गर्ने;
- (ख) सबै बालबालिका, विशेष गरी बालिका, कठिन अवस्थाका बालबालिका तथा अल्पसंख्यक जनजातिका बालबालिकाहरूलाई सन् २०१५ सम्म गुणस्तरयुक्त, निःशुल्क तथा अनिवार्य प्राथमिक शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने;
- (ग) उपयुक्त शिक्षा तथा जीवनोपयोगी सीप कार्यक्रममा समुचित पहुँचको माध्यमबाट सबै युवक तथा वयस्कहरूको शिक्षाको आवश्यकता पूर्तिको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने;
- (घ) सन् २०१५ सम्म वयस्क साक्षरता (खासगरी महिला) हालको तुलनामा ५० प्रतिशत सुधार गर्ने तथा सबै वयस्कहरूलाई आधारभूत तथा निरन्तर शिक्षाको पहुँच पुर्याउने;
- (ङ) शिक्षामा बालिकाको पहुँच पूर्ण र समान रूपमा गराई गुणस्तरयुक्त आधारभूत शिक्षाको उपलब्धि हासिल गर्नेतर्फ ध्यान केन्द्रित गरी प्राथमिक तथा माध्यमिक शिक्षाको माध्यमबाट सन् २००५ सम्ममा लैंगिक विभेद अन्त्य गर्ने र सन् २०१५ सम्ममा शिक्षामा लैंगिक समानता हासिल गर्ने;
- (च) शैक्षिक गुणस्तरका सम्पूर्ण पक्षमा सुधारका साथै 'सबैका लागि शिक्षा' खासगरी साक्षरता, संख्यात्मकता तथा आवश्यक जीवनोपयोगी सीपका क्षेत्रमा उल्लेखनीय उपलब्धि हासिल गरिने ।

२.४ राष्ट्रिय लक्ष्यहरू

माथिका लक्ष्यहरूका अतिरिक्त नेपालले आदिवासी जनजाति र भाषिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका लागि मातृभाषामा आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा प्राप्त गर्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्ने भनी अर्को थप सातौँ लक्ष्यलाई समेत समावेश गरेको छ ।

सन् २०१५ सम्ममा सबैका लागि शिक्षालाई चरणगत रूपमा प्राप्त गर्ने लक्ष्यहरू राखिएका छन् । तिनीहरूलाई विभिन्न समय सीमामा प्राप्त गर्नुपर्ने लक्ष्यको रूपमा लिइएको छ । सबैका लागि शिक्षाका मुख्य सूचक र तिनीहरूका आधारमा तोकिएका लक्ष्यहरू निम्न छन् ।

सबैका लागि शिक्षाका मुख्य सूचक र लक्ष्यहरू

लक्ष्यहरू

क्र.सं.	सूचकहरू	२००५	२००७	२०१२	२०१५
१	प्रारम्भिक बालविकास कूल भर्ना दर	२०	३२	६०	८०
२	प्रारम्भिक बालविकास सेवा प्राप्त हुनेहरूको कक्षा १ मा	३०	४०	६५	८०

	भर्ना प्रतिशत				
३	कक्षा १ मा कूल भर्ना दर	१२५	१२३	१११	१०२
४	कक्षा १ मा खुद भर्ना दर	६७	७३	८९	९८
५	प्राथमिक तहमा कूल भर्ना दर	११०	११०	११०	१०५
६	प्राथमिक तहमा खुद भर्ना दर	८८	९०	९५	१००
७	प्राथमिक तहको खर्च र कूल राष्ट्रिय उत्पादनको अनुपात प्रतिशत	१.९	२.०	२.३	२.५
८	प्राथमिक तहको खर्च र कूल शिक्षाको खर्चको अनुपात प्रतिशत	६०	६२	६५	६५
९	वाञ्छित योग्यता भएका र तालीम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	५०	१००	१००	१००
१०	प्रमाणपत्र प्रमाणीकरण भएका शिक्षक प्रतिशत	६०	१००	१००	१००
११	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात	३४	३४	३१	३०
१२	कक्षा दोहोर्‍याउने दर (कक्षा १) कक्षा दोहोर्‍याउने दर (कक्षा ५)	३० ९	२४ ८	१४ ८	१० ८
१३	कक्षा ५ सम्म पुग्ने विद्यार्थी प्रतिशत	७१	७५	८६	९०
१४	विद्यालयको प्रभावकारिता र दक्षता	६३	६७	७६	८०
१५	कक्षा ५ को सिकाई उपलब्धी प्रतिशत	५२	५७	७०	८०
१६	साक्षरता प्रतिशत (१५-२४ वर्ष उमेर समूह)	७६	७९	८६	९५
१७	साक्षरता प्रतिशत (६ वर्ष माथिको उमेर समूह) साक्षरता प्रतिशत (१५ वर्ष माथिको उमेर समूह)	६५ ५८	७५ ६३	८५ ७०	९० ७५
१८	साक्षरता (GPI) १५ + वर्ष उमेर समूह	०.७	०.८	०.९	१.०

यस बाहेक, नेपालको शिक्षाको दीर्घकालीन सोच र अवधारणाबारे विगतको बहुदलीय कालमा सरकारले तयार गरेको दशौं योजनामा यसरी उल्लेख गरेको थियो:-

“शिक्षाको पहुँच प्रत्येक वर्ग तथा तहका जनसमूहसम्म पुर्‍याउने, शिक्षामा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने, स्थानीय निकायलाई शैक्षिक विकास प्रक्रियामा सक्रिय सहभागी गराउने, लैङ्गिक समानता सुनिश्चित गर्ने, निम्न, मध्यम तथा उच्चस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरी शिक्षालाई रोजगारमूलक बनाउने तथा उच्च शिक्षाको वैज्ञानिकीकरण गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई ‘उत्कृष्ट प्राज्ञिक केन्द्र’ (Center for Excellence) को रूपमा विकास गर्ने नवौं योजनाको दीर्घकालीन सोचलाई निरन्तरता दिदै दशौं योजनाले देहाय बमोजिमका दीर्घकालीन अवधारणा लिएको छ । विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुरूप स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनको मूल मर्मलाई ध्यानमा राखी शैक्षिक योजना निर्माण र व्यवस्थापनको उत्तरदायित्व सकेसम्म स्थानीय निकाय एवं समुदायमा पुर्‍याउन विद्यालयस्तरमा यिनीहरूको शक्तिकरण गर्ने र विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी स्थानीयस्तरमा शिक्षक र अभिभावकसमेत रहेको सञ्चालक समितिलाई दिई सोका लागि आवश्यक सेवा र टेवा उपलब्ध गराउने ।

१. कक्षा १ देखि १२ सम्मको कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षा मानी सोही अनुरूप पाठ्यक्रम, परीक्षा र वित्तीय व्यवस्थापन सुदृढीकरण गर्ने ।
२. देशको जनशक्तिको आवश्यकतालाई पूरा गर्ने हिसाबले औपचारिक तथा अनौपचारिक र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको कार्यक्रम बनाई जीवनोपयोगी तथा उपयुक्त शिक्षाको क्रमबद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्ने र प्रविधि प्रयोगमा जोड दिने ।
३. विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूमा उत्कृष्ट विशेषज्ञ तथा प्राज्ञिक जनशक्ति उपलब्ध गराउने दृष्टिले उच्च शिक्षालाई सशक्त र आधुनिकीकरण गर्दै लैजाने ।

४. विभिन्न दुर्व्यसनहरू तथा अन्य विकृतिहरूलाई निरुत्साहित गर्न विद्यालय तहदेखि नै युवाहरूलाई परिचालन गर्ने र उनीहरूको बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकास तथा नागरिक शिक्षामा जोड दिने ।
५. महिला, दलित, अपाङ्ग र पिछडिएका वर्गको अवस्थालाई ध्यानमा राखी गुणस्तरीय शिक्षामा उनीहरूको पहुँच बढाउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।”

निरंकुश राजतन्त्रको अन्त्य भै लोकतन्त्रको स्थापना भएको र उल्लेखित अवधारणा बनाउने राजनैतिक दलहरूकै सहमतिमा बनेको वर्तमान सरकारले अहिलेसम्म लिएको नीतिहरू हेर्दा सोही अवधारणाकै नजिक रही अधि बढ्न खोजेको देखिन्छ । हालै मात्र जारी भएको नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षालाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम निःशुल्क हुनेगरी नागरिकको मौलिक अधिकारका रूपमा पहिलो पल्ट ग्यारेन्टी गरेको छ ।

२.५ नेपालको स्थिति

सन् २००१ को तथ्याङ्क अनुसार नेपालको साक्षरता दर ५३.७४ प्रतिशत छ, जसमध्ये पुरुष साक्षरता दर ६५.०८ र महिला साक्षरता दर ४२.४७ छ । त्यसैगरी जिल्लागत रूपमा हेर्ने हो भने सबैभन्दा बढी साक्षरता दर भएको जिल्ला काठमाडौँमा ७७.१ प्रतिशत र कम भएको जिल्ला हुम्लामा २६.६ प्रतिशत छ । ४४ प्रतिशतभन्दा कम साक्षरता भएका जिल्लाहरू अझै पनि २३ वटा छन् । जसमा तराईका रौतहट, महोत्तरी, सर्लाहीदेखि हुम्ला, जुम्ला, मुगु जस्ता हिमाली जिल्लाहरू पर्दछन् । यी जिल्लाको शैक्षिक स्थितिमा लैङ्गिक विभेद पनि निकै धेरै छ ।

जातिगत हिसाबले सबैभन्दा कम मुसहर जातिमा ७.२८ प्रतिशत, चमार, हरिजन र राम जातिमा १९.२४ प्रतिशत तथा दुसाध, पासवान र पासी जातिमा १९.५९ प्रतिशत साक्षरता छ । ४० प्रतिशतभन्दा कम साक्षरता दर भएका जातिहरूको संख्या ४० नै छ । लैङ्गिक विभेद जातिभिन्न पनि ठूलो छ र त्यो सुदूर पश्चिम र मध्यपश्चिम क्षेत्रमा अझ ज्यादा छ । त्यस्तै, १५ वर्षभन्दा माथिको (वयस्क तथा प्रौढ) साक्षरता दर ४८ प्रतिशत मात्र छ ।

प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको कुल भर्ना दर ४१.८ प्रतिशत छ भने प्रारम्भिक बालविकास सेवा प्राप्त गर्नेहरूको १ कक्षामा भर्ना १८ प्रतिशत छ । प्राथमिक तहको खुद भर्नादर उच्च देखिए पनि कूल भर्नादर १ ३८.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तैगरी निमावि र मावि तहको खुद भर्नादर क्रमश ४९.८ र ३५.५ प्रतिशत छ ।

कूल शिक्षकहरूमध्ये प्राविमा पूर्ण तालीम प्राप्त ४४.६, आंशिक तालीम प्राप्त ३३.६७ र तालीम नपाएका २१.४८ प्रतिशत छन् । त्यस्तै, निमाविमा तालीम प्राप्त ४१.९६, आंशिक तालीम प्राप्त १७.४६ र तालीम नपाएका ४०.५८ प्रतिशत तथा माविमा तालीम प्राप्त ६५.४४, आंशिक तालीम प्राप्त १०.५४ र तालीम नपाएका २४.०१ प्रतिशत शिक्षक छन् ।

विद्यालयमा जाने अधिकांश बजेट शिक्षकको तलब भत्तामा खर्च हुने हुँदा शैक्षिक सामग्री लगायतका अन्य शैक्षिक सुविधा र गतिविधिमा हुने खर्च नगण्य प्रायः छ ।

आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा दिने उद्देश्य अनुरूप हालसम्म १२ भाषामा मातृभाषाका पाठ्यपुस्तकहरू प्रकाशित भएका छन् । नेपालमा हालसम्म ९२ वटा मातृभाषाहरू भएका सन् २००१ को जनगणनाले देखाएको छ । तर, लेख्य परम्परा नभएको कारणले सबै भाषाहरूमा पाठ्यपुस्तकहरू तयार गर्न कठिनाई देखापरेको छ । यसबाहेक मातृभाषामा पठनपाठन गर्ने शिक्षकहरूको कमीले गर्दा पनि पठनपाठनमा समस्या देखापरेको छ ।

कक्षा ५ मा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूमध्ये ८६.७ प्रतिशतले, कक्षा ८ मा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीमध्ये ८३.९ प्रतिशतले र कक्षा १० मा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूमध्ये ४६.५ प्रतिशतले मात्र उत्तीर्ण गर्दछन् । यसले देशले शिक्षामा गरेको लगानी अपेक्षित परिणाममूलक हुन नसकेको देखाउँछ ।

कामको संसारमा बिक्नसक्ने सीपयुक्त जनशक्ति तयार गर्न प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको आवश्यकता रहेको छ । तर, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा प्रयाप्त मात्रामा उपलब्ध गराउन सकिएको छैन ।

उच्च शिक्षालाई गुणस्तरीय तथा उत्कृष्ट प्राज्ञिक शिक्षाको रूपमा विकास गर्न सकिएको छैन । साथै उच्च शिक्षा तहमा अनुसन्धानमूलक एवं विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्नु निकै चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

विश्वमा अहिले सूचनाप्रविधिको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति भएको छ । जसका कारण सूचना प्रविधिको पहुँचमा रहेका मानिसहरूको ज्ञानको तह र सूचना प्रविधिको पहुँच बाहिरका मानिसहरूको ज्ञानको तहमा ठूलो भिन्नता देखिने खतरा बढिरहेको छ । यसका लागि कम्प्युटर तथा इन्टरनेट जस्ता सुविधाहरू सबै विद्यालय तहमा पुऱ्याउनुपर्ने चुनौतीपूर्ण कार्य हाम्रो सामु विद्यमान छ । यसका अलावा आफ्नो देशको पाठ्यक्रम सुहाउँदो पाठ्यविषयको विकास पनि त्यत्तिकै चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

२.६ शिक्षाका लागि सञ्चारको विद्यमान प्रयास

शिक्षा र आमसञ्चारको विकासमा विगतमा अनेकन प्रयासहरू भएका छन् । ती प्रयास र तिनका परिणामहरूलाई निम्नलिखित बुँदामा लिपिबद्ध गर्न सकिन्छः-

- प्रत्येक गाविस/नपामा सरदर ६ वटाभन्दा बढी विद्यालय छन् ।
- शिक्षामा जनचासो बढिरहेको छ । तर, प्रणालीगत दक्षता (systemic efficiency) भने न्यून छ । त्यो न्यूनतालाई सम्बोधन गर्ने केही प्रयासहरू भइरहेका छन् ।
- शैक्षिक गुणस्तर बढाउने अनेकन उपायहरू भइरहेका छन् । त्यसलाई सघाउन सञ्चारका साधनहरू उपयोग गर्ने परिवेश बनेको छ ।
- रेडियो, टेलिभिजन र पत्रपत्रिकामा शिक्षा 'बिट' को रूपमा स्थापित भैसकेको छ । ती सञ्चारमाध्यमहरूले कमवेसी रूपमा भए पनि निरन्तर रूपमा शैक्षिक मुद्दाहरू उठाउने गरेका छन् ।
- सञ्चारमाध्यमहरूमा शिक्षाका विषयमा नियमित रिपोर्टिङ्ग गर्ने र छलफल चलाउने शिक्षा पत्रकारहरूको जमात तयार भएको छ ।

अध्याय ३

शिक्षाका लागि सञ्चार रणनीति

३.१ दूरदृष्टि (Vision)

- सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न सक्रिय ज्ञानमा आधारित समाजको निर्माण भएको हुनेछ ।

३.२ ध्येय (Mission)

- शिक्षाका सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई वैकल्पिक तथा आलोचनात्मक चिन्तन दिन सक्षम बनाउने ।
- हरेक तह र अवस्थाका सूचना एवं दस्तावेजहरू तत्काल सार्वजनिक गर्न तथा सञ्चारमाध्यमले उठाएका विषयवस्तुलाई सम्बोधन गर्न शिक्षा मन्त्रालयलाई तत्पर गराउने ।
- सबै आमसञ्चारमाध्यमहरूलाई शिक्षा क्षेत्रका मुद्दालाई सही रूपमा बुझ्न, महत्व र प्रभावअनुसार उचित स्थान दिई तिनका सकारात्मक एवम् नकारात्मक पक्षहरूलाई निरन्तर उठाउन तथा अनुगमन गर्न क्रियाशील बनाउने ।

३.३ निर्देशक सिद्धान्त (Guiding Principles)

- शिक्षामा जनताको मौलिक हक स्थापित गर्न र सुनिश्चित तुल्याउन सदैव क्रियाशील रहनुपर्नेछ ।
- शिक्षाको अवश्यकता पहिचान, कार्यक्रम विकास, कार्यान्वयन तथा अनुगमन प्रक्रियामा सञ्चारमाध्यम लगायतका सबै सरोकारवालाहरू सहभागी हुनसक्ने वातावरण निर्माण गर्नुपर्नेछ ।
- सबैका लागि स्तरीय शिक्षाको अवसर प्राप्त गर्ने कुराको सुनिश्चितताको लागि विशेष रूपमा सक्रिय रहनुपर्नेछ ।
- विज्ञानले हासिल गरेका तथा अनुभवबाट प्राप्त पछिल्लो चरणका नयाँ सोच, ज्ञान, सीप तथा प्रविधिहरूका बारेमा सर्वसाधारणलाई अध्यावधिक गर्नुपर्नेछ ।
- आधारभूत तहमा मातृभाषामा शिक्षाको आवश्यकतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने वातावरण निर्माण गर्न क्रियाशील रहनुपर्नेछ ।
- सबैका लागि शिक्षा प्राप्त गर्न अभिभावकहरूको सक्रिय सहभागितालाई अनिवार्य रूपमा स्थापित गर्नुपर्नेछ ।
- लैङ्गिक, भाषिक, क्षेत्रीय र जातीय एवं हरेक हिसाबले पछाडि परेका वर्ग र समुदायका मानिसहरूको समावेशीकरणलाई विशेष रूपमा ध्यान दिनुपर्नेछ ।

३.४ समष्टिगत रणनीति

- सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न आवश्यक पर्ने राष्ट्रिय जागरण अभियानमा आमसञ्चारका माध्यमहरूलाई व्यापक रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- निजी, स्थानीय तथा भाषिक सञ्चारमाध्यमहरूलाई शिक्षाको लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यमा बढी भन्दा बढी मात्रामा परिचालन गरिनेछ । यस कार्यमा समुदायस्तरबाट सञ्चालित रेडियो, टेलिभिजन र पत्रपत्रिकाहरूसँगको सहकार्यमा विशेष जोड दिइनेछ ।
- केन्द्रीय स्तरबाट योजनाबद्ध ढंगले सञ्चालन गर्नुपर्ने सञ्चार अभियानलाई सफल पार्न आन्तरिक तथा बाह्य स्रोत परिचालन गरी शिक्षा पत्रकार समूह लगायतका शिक्षा क्षेत्रमा संगठित रूपले सञ्चार कार्य गरिरहेका स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रियस्तरका संघसस्थाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।
- आमसञ्चारका माध्यमबाट सञ्चालित कार्यक्रमको प्रभाव मूल्यांकन गर्दै ती कार्यक्रमहरूलाई समय समयमा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन तथा परिवर्तन गरिनेछ ।
- आमसञ्चारका कार्यक्रमहरूलाई समाजका प्रादेशिक, जातीय, वर्गीय तथा लैङ्गिक हिसाबले पिछ्छडिएका समुदायका मानिसहरूसँगको शैक्षिक समानताको प्राप्ति तथा बेग्लै हिसाबले सबल (differently able) समूहहरूको पक्षमा लक्षित गरिनेछ ।

३.५ लक्ष्य (Objectives)

- सञ्चार र शिक्षा क्षेत्रबीचको साझा धरातल फेला पार्नु ।
- शिक्षाका लागि सञ्चारमाध्यमको महत्वका बारेमा शिक्षा क्षेत्रमा संलग्न पक्षहरूलाई जागरुक एवं क्रियाशील गराउनु ।
- शिक्षाको प्रवर्द्धनमा सञ्चारकर्मीलाई आफ्नो भूमिका बोध र क्रियाशील गराउनु तथा उनीहरूको क्षमताको विकास गर्नु ।
- सञ्चार शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्नु ।
- सञ्चारका आधुनिक माध्यमबाट खुला तथा दूर शिक्षा सञ्चालन गर्नु ।
- शिक्षा क्षेत्रका सबै सरोकारवालाबीच पुलको काम गर्नु ।

३.६ नीति एवं रणनीति (Policies and Strategies)

३.६.१. परम्परागत सञ्चार पद्धतिको उपयोग गरी शैक्षिक मुद्दाहरू उठाइने र सल्टाइनेछ । यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाइनेछः-

- परम्परागत सञ्चार पद्धतिको खोजी गरिनेछ ।
- तिनको उपयोग हुने शैक्षिक क्षेत्रहरू पहिल्याइनेछ ।
- तिनमा कसरी शैक्षिक मुद्दाहरू समावेश गर्ने भन्ने कुराको परीक्षण गरिनेछ ।
- त्यस्ता प्रयासहरूबाट प्राप्त उपलब्धिको लेखाजोखा गरिनेछ ।

३.६.२. सञ्चारका आधुनिक प्रविधिहरूमा शैक्षिक मुद्दा उठाउने प्रबन्ध गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू प्रयोग हुनेछन्:-

- आधुनिक प्रविधिमाफर्त्त प्रेषित सामग्रीहरूको विश्लेषण गरिनेछ ।
- तिनमा शैक्षिक मुद्दाहरू कसरी समावेश गर्ने भन्ने कुराको खोजी गरिनेछ ।
- प्रेषित मुद्दाको सोही प्रविधिमाफर्त्त अनुगमन गरिनेछ ।

३.६.३. पेशागत संघसंस्था र सङ्गठनहरूलाई शैक्षिक मुद्दा उठाउने र सल्टाउने संस्थाको रूपमा विकसित गरिनेछ । यसका लागि तलका रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- हाल उठ्ने/उठाइने गरेका शैक्षिक मुद्दाको प्रकृति र विषयवस्तुको पहिचान गरिनेछ ।
- उठाउनुपर्ने शैक्षिक मुद्दाहरू तय गरिनेछ ।
- ती मुद्दाहरू उठाउन र उठेका मुद्दा सल्टाउन सम्बन्धित संघसंस्थाको क्षमता वृद्धि गरिनेछ ।
- क्षमता भएका संघसंस्थालाई शैक्षिक मुद्दा उठाउने र सल्टाउने जिम्मेवार निकाय बनाइनेछ ।

३.६.४. सरकारी एवं गैरसरकारी क्षेत्रमा उपलब्ध सञ्जालहरूको अधिकतम उपयोग गरी शैक्षिक मुद्दाहरू उठाइने र सल्टाइनेछ । यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा उपलब्ध सञ्जालहरूको अभिलेख तयार पारिने र तिनका दस्तावेजहरू सङ्कलन एवं अध्ययन गरिनेछ ।
- हाल तिनले उठाउने गरेका शैक्षिक मुद्दाहरूको लेखाजोखा गरिनेछ ।
- भविष्यमा तिनले उठाउने शैक्षिक मुद्दाहरूको टुङ्गो लगाइनेछ ।
- उठेका मुद्दाहरूको छिनोफानो गर्ने जिम्मेवार सञ्जालहरू निर्माण गरिनेछ ।
- ती सञ्जालहरूको क्षमतावृद्धि गरिनेछ ।
- अन्तरसञ्जाल साभेदारी प्रक्रियालाई सुदृढ गरिनेछ ।

३.६.५. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूलाई शैक्षिक मुद्दा उठाउने र सल्टाउने थलोका रूपमा विकसित गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूबाट उठाउन र सल्टाउन सकिने मुद्दाहरूको पहिचान गरिनेछ ।
- नियमित रूपमा ती मुद्दाहरूलाई प्रेषित गर्ने र त्यसको अनुगमन गर्ने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूको सञ्जाल बनाइनेछ ।
- शैक्षिक मुद्दाहरू उठाउने र सल्टाउने सञ्जालहरूसँग यसलाई आवद्ध गरिनेछ ।
- सामुदायिक केन्द्रहरूको विस्तार एवं सुदृढीकरण गरिनेछ ।

३.६.६. विद्यालयहरूलाई आधुनिक सञ्चारका साधन सम्पन्न बनाइनेछ। यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अख्तियार गरिनेछन्।

- 'प्रतिबच्चा एक ल्यापटप' कम्प्युटरको अन्तर्राष्ट्रिय अवधारणाअनुसार त्यसलाई सबै बालबालिकाको पहुँचमा पुऱ्याउन ठोस योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ।
- सामुदायिक कम्प्युटर कार्यक्रमलाई विस्तार गरिनेछ र आगामी १० वर्षभित्र देशभरका सबै सार्वजनिक र सामुदायिक विद्यालयहरूमा आवश्यक संख्यामा कम्प्युटर पुऱ्याइनेछ।
- स्रोत केन्द्र, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, शैक्षिक तालीम केन्द्र, विद्यालय, क्याम्पस र विश्वविद्यालयहरूलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) केन्द्र र उपकेन्द्रको रूपमा विकसित गरिनेछ।
- एक दशकभित्र देशभरका सबै विद्यालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराउने गरी सरकारले स्वास्थ्य, कृषि, विज्ञान, स्थानीय विकास, गृह लगायतका सबै मन्त्रालय, विभाग, जिल्ला र गाउँस्तरका कार्यालयहरूलाई सो सेवामा आबद्ध गर्ने तथा विद्युतीय सुशासन लागू गर्नेगरी एकीकृत योजनाको तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- सामुदायिक अध्ययन केन्द्र तथा शैक्षिक संस्थाहरूलाई तिनीहरूले खर्च गर्नसक्ने दरमा इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराइनेछ।

३.६.७. इन्टरनेट लगायतका अत्याधुनिक सूचना राजमार्ग (information super highway) मार्फत् सरोकारवालाहरूलाई पछिल्लो ज्ञानबाट अद्यावधिक गरिनेछ। यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- सरोकारवालाहरूको शैक्षिक चासो र आवश्यकताका क्षेत्रहरू पहिल्याइनेछ।
- पहिल्याइएका क्षेत्रहरूमा विषयगत सामग्रीहरू उत्पादन गरिनेछ।
- उत्पादित सामग्रीहरू परीक्षण गरिनेछ।
- परिष्कृत सामग्रीहरू प्रेषण गरिनेछ।
- प्रेषित सामग्रीबाट भएका उपलब्धिहरूको लेखाजोखा गरिनेछ।
- सरोकारवालाहरूलाई आवश्यक सामग्री सहजरूपमा निरन्तर उपलब्ध गराइनेछ र ती सामग्री अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ। सामग्री उत्पादन र वितरणको निम्ति गैरसरकारी र निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ।
- सरोकारवालाहरूमार्फत् र सरोकारवालाहरूका लागि उपयोग हुने विभिन्न किसिमका सफ्टवेयर बनाई उपयोगमा ल्याइनेछ। सफ्टवेयर निर्माण तथा वितरणका लागि प्रतिलिपि अधिकाररहित तथा ओपनसोर्सको अवधारणालाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ।
- इन्टरनेट लगायतका अत्याधुनिक प्रविधिको माध्यमबाट सम्भव हुने दोहोरो र बहुधुवीय सञ्चारका बृहत् सम्भावनाहरूको खोजी गरिने तथा त्यसनिम्ति हालसम्म प्रयोगमा आइरहेका discussion forum, public forum, video conferencing, wiki, blog एवं web मा आधारित पूर्वाधारहरूको व्यापक प्रयोग गरिनेछ।

३.६.८. खुला मोडका शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई संस्थागत गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- खुला मोडका शैक्षिक कार्यक्रमहरूको दस्तावेज तयार पारिनेछ ।
- त्यस्ता मोडहरूबाट प्रेषित अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रमहरूको विस्तार र विस्तारित कार्यक्रममा सहयोग पुऱ्याउन विविध सामग्रीहरूको उत्पादन र परीक्षण गरिनेछ ।
- परीक्षित सामग्रीहरू प्रेषण गर्ने र तिनको अनुगमन गर्ने संस्थागत प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.६.९. स्रोत केन्द्रहरूलाई सूचना प्रविधिका आधुनिक साधन सम्पन्न संस्थाको रूपमा विकसित गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू हुनेछन्:-

- सबै स्रोत केन्द्रहरूमा आधुनिक सञ्चारका साधनहरू उपलब्ध गराइनेछ ।
- त्यस अर्न्तगतका सबै शिक्षक/कर्मचारी एवं इच्छुक सरोकारवालाहरूलाई सञ्चार सेवासम्बन्धी सीप एवं जानकारी दिइनेछ ।
- स्रोत केन्द्रभित्रका विद्यालयहरूको शैक्षिक मुद्दा उठाउन र सल्लाउन सक्नेगरी स्रोत केन्द्रलाई जिम्मेवार निकाय बनाइनेछ ।

३.६.१०. जनस्तरका सरकारी निकाय जस्तै गाउँ/नगरपालिका र जिल्ला विकास समितिलाई आधुनिक प्रविधिसँग जोडिनेछ । यसका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू अपनाइनेछन्:-

- सबै गाउँ/नगरपालिका तथा जिल्ला विकास समितिमा कम्प्युटर र इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराइनेछ ।
- गाउँ/नगरपालिका/जिल्ला विकास समिति र विद्यालय तथा स्रोत केन्द्रबीच शैक्षिक विषयमा दोहोरो सञ्चारको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- आ-आफ्ना क्षेत्रमा उठेका र सल्लाइएका शैक्षिक मुद्दाहरूलाई केन्द्रसम्म पठाउने र केन्द्रको चासो एवं शैक्षिक समाधानका प्रयासलाई जनस्तरमा पुऱ्याउने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।

३.६.११. चौबीसै घण्टा चल्ने शैक्षिक टेलिभिजन र शैक्षिक रेडियो स्टेशनहरूको थालनी गरिनेछ । यस कार्यका लागि देहायका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- विद्यालय बाहिरका र आफूलाई अद्यावधिक गर्न चाहने जोसुकै व्यक्तिका लागि पनि उपयोगी हुने कार्यक्रमहरूको छनौट गरिनेछ ।
- त्यस्ता कार्यक्रमहरूलाई शैक्षिक टेलिभिजन र शैक्षिक रेडियोमार्फत् प्रेषण गर्ने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- शैक्षिक टेलिभिजन र रेडियो कार्यक्रमलाई क्रमशः विशिष्टीकरण गरी खुला विद्यालय र खुला विश्वविद्यालयका कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गरिनेछ ।
- जिल्ला विकास समिति, स्रोत केन्द्र, गैसस आदि सञ्जालहरूको प्रयोग गरी शैक्षिक रेडियो तथा कार्यक्रमहरूलाई व्यापक बनाइनेछ ।

- हाल उपलब्ध रेडियो र टेलिभिजनका सञ्जाल तथा चौबीसै घण्टा चल्ने शैक्षिक रेडियो र टेलिभिजन स्टेशनबीच कार्यगत तालमेल एवं कार्यक्रम आदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

३.६.१२. सञ्चारका उपलब्ध सञ्जालहरूमा शैक्षिक मुद्दा र मुद्दा सल्टाउने उपायहरू प्रेषित गरिनेछ । यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- रेडियोकर्मी, छापाकर्मी, टेलिभिजनकर्मी, अनलाईनकर्मीहरूको सञ्जालमार्फत् तत्कालै नियमित रूपमा शैक्षिक सवालहरू प्रेषण गर्ने समझदारी कायम गरिनेछ ।
- अन्तरसञ्जालबाट एकसाथ पनि यस्ता कामहरू गरिनेछन् ।

३.६.१३. टेलिफोन, क्यासेट, आदिको माध्यमबाट शिक्षा विषयक कार्यक्रम प्रेषण गरिनेछ । यसका लागि तल लेखिएका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

- जिल्ला जिल्लामा टोल फ्री टेलिफोन सेवा उपलब्ध गराइनेछ ।
- त्यस्ता टेलिफोनहरूमा शैक्षिक सन्देशहरू राखिनेछ ।
- जिल्ला जिल्लामा अन्तरक्रियात्मक क्यासेट, टेलिफोन, भिडियो कन्फरेन्स आदिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
- उपलब्ध शिक्षाविद र शैक्षिक प्रशासकहरूद्वारा जिल्ला जिल्लामा उठेका प्रश्नहरूको उत्तर दिने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।

३.६.१४. नियमित रूपले सञ्चारकर्मीहरूको क्षमता वृद्धि गरिनेछ । यसका लागि तलका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- शैक्षिक उन्नयनमा लागेका रेडियो, टेलिभिजन, छापा र अनलाईनकर्मीहरूको पहिचान गरिनेछ ।
- उनीहरूका शैक्षिक एवम् पेशागत आवश्यकताहरू पहिल्याइनेछ ।
- पहिल्याइएका विषयमा आवश्यक ज्ञान, सीप आदिले उनीहरूलाई अद्यावधिक गरिनेछ ।

३.६.१५. अनलाईन शैक्षिक कार्यक्रमको थालनी गरिनेछ । यसका लागि देहाय बमोजिमका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- शैक्षिक सञ्चारका सञ्जालहरूको आ-आफ्नै वेबसाइट बनाइनेछ ।
- वेबसाइटहरूमा शिक्षा विषयक विविध जानकारीहरू राखिनेछ ।
- वेबसाइटबाट अनलाईन शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- कुन कुन ठाउँबाट प्रेषित कार्यक्रमहरू के-कस्तो स्वरूपका भए भनी लेखाजोखा गरिनेछ ।
- कुन कुन क्षेत्रमा को को विज्ञहरू छन् भनी त्यसको फेहरिस्त राखिनेछ ।

३.६.१६. अन्तर्राष्ट्रिय शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालक सञ्चारमाध्यमहरूसँग सहकार्य गरिनेछ । यसका लागि तलका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सञ्चारका सञ्जालहरूको पहिचान गरिनेछ ।
- तिनले प्रेषण गरेका सामग्रीहरूको लेखाजोखा गरिनेछ ।
- उपयुक्त सामग्रीहरू आदानप्रदान गरिनेछ ।
- एकअर्कासँग आपसी सहकार्य गरी शिक्षाका सबै सरोकारवालाहरूलाई अद्यावधिक गरिनेछ ।

३.६.१७. शिक्षा पत्रकार समूहलाई पत्रकारहरूको निम्ति ज्ञान, क्षमता अभिवृद्धि र शैक्षिक/सञ्चार राष्ट्रिय स्तरको स्रोत केन्द्रको रूपमा विकसित गरिनेछ । यसमा निम्नलिखित रणनीतिहरू हुनेछन् ।

- शिक्षा पत्रकार समूहलाई साधन-स्रोत सम्पन्न बनाइनेछ ।
- स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय स्तरका छापा तथा विद्युतीय सञ्चारमाध्यममा कार्यरत पत्रकारहरूको क्षमता अभिवृद्धिकालागि शिक्षा पत्रकारलाई समूह निरन्तर क्रियाशील बनाईनेछ ।
- शिक्षा र सञ्चार क्षेत्रका अनेकन सूचना एवं जानकारीको भण्डार, विश्लेषण/संश्लेषण एवं वितरण गरिनेछ ।

३.६.१८. शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) गुरुयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू लागु गरिनेछन् ।

- देशका ७५ जिल्लामा इमेल, इन्टरनेट र वेबसाइटको विकास गरिनेछ ।
- तिनमा विद्यालय तहसम्मको तथ्याङ्क राखी जिल्ला/विद्यालय/क्याम्पस/विश्वविद्यालय तहबाटै अद्यावधिक गर्ने प्रवन्ध मिलाइनेछ ।

३.६.१९. देशका विभिन्न भाषामा सञ्चार गर्ने प्रवन्ध गरिनेछ । यसका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- उपलब्ध सबै भाषाका लिपिहरू भएको इलेक्ट्रोनिक बहुकोष (multicode) सहितको भाषा स्थानान्तरण प्रविधिको विकास गरिनेछ ।
- एक भाषामा उपलब्ध सूचना एवं जानकारीहरू अर्को भाषामा पनि उपलब्ध गराउने प्रवन्ध गरिनेछ ।

३.६.२०. शिक्षामा समानता सुनिश्चित गर्न अनुगमनको व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू लागु हुनेछन् ।

- विपन्न समुदाय र अन्य जोखिममा रहेका समूह (vulnerable groups) का कति बालबालिकाले बालविकास कार्यक्रममा भाग लिए भन्ने जानकारी तथा तिनको लैङ्गिक, जातजातीय, धार्मिक, क्षेत्रीय र भाषिक पहिचान सहितको तथ्यांक सङ्कलन गरिनेछ ।

- कुन जात, जाति र धर्मका वालवालिका र प्रौढहरूको शैक्षिक स्थिति के कस्तो छ भनी त्यसको सूची तयार पारिनेछ ।
- प्रत्येक विद्यालय, क्याम्पस, विश्वविद्यालयमा शैक्षिक समावेशी केन्द्रविन्दु (inclusion focal point) को प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.६.२१. शिक्षाका विषयमा जनस्तरमा सुसूचित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । यसका लागि देहायका रणनीतिहरू हुनेछन् ।

- मासिक रूपमा सञ्चारकर्मीहरूसँग शैक्षिक विषयमा छलफल गरिनेछ ।
- विद्यालय, क्याम्पस, विश्वविद्यालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय तथा मन्त्रालय तहमा प्रतिमहिना जनसुनुवाई (public hearing) गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।
- विद्यालय, क्याम्पस र विश्वविद्यालय तहमा नागरिक बडापत्र राख्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.६.२२. कक्षाकोठामा अनिवार्य रूपले सूचना प्रविधिको प्रयोग हुनेछ । यस कार्यका लागि देहायका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- निश्चित विद्यालय, क्याम्पस, विश्वविद्यालयका केही कक्षाहरूलाई प्रविधियुक्त बनाइनेछ ।
- प्रविधिलाई प्रयोग गर्न अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको ज्ञान र सीपयुक्त जनशक्तिको विकास गरिनेछ ।
- त्यसको अनुभवको आधारमा यो कार्यक्रमको विस्तार गरिनेछ ।

३.६.२३. विद्यार्थी, शिक्षक, प्राध्यापक र कर्मचारीहरूको ज्ञान अध्यावधिक गरिनेछ । यसका लागि तलका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- विद्यार्थी, शिक्षक, प्राध्यापक र कर्मचारीहरूको छुट्टाछुट्टै अन्तरक्रियात्मक वेबसाइट सञ्चालन गरिनेछ ।
- अन्तरक्रियात्मक स्वरूपको युवा र प्रौढ वेबसाइट सञ्चालन गरिनेछ ।
- त्यस्ता वेबसाइटहरूमा सिर्जनात्मक लेख, रचना, कला आदि समावेश गरिनेछन् ।
- सबै विद्यालय, क्याम्पस र विश्वविद्यालयका विद्यार्थी, शिक्षक, प्राध्यापक एवं कर्मचारीहरूका लागि क्रमशः कम्प्यूटर ल्याब विकसित गरिनेछ ।

३.६.२४. सञ्चार शिक्षाको प्रबर्द्धन गरिनेछ । त्यसनिम्ति देहायका रणनीतिहरू अपनाइनेछन् ।

- सरोकारवालाहरूमा सञ्चारबारे सही समझदारीको विकास गराइनेछ ।
- सञ्चार तथा सूचना प्रविधिबारे पछिल्लो सूचना तथा ज्ञानबाट अध्यावधिक गराइनेछ ।
- यसनिम्ति गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी छापा, रेडियो, टेलिभिजन र अनलाइन माध्यमबाट निरन्तर जानकारी दिइनेछ ।

- जिज्ञासा, प्रश्नोत्तर/स्पष्टीकरण तथा अनुभव आदानप्रदानका लागि सरोकारवालाहरू बीच निरन्तर अन्तरक्रियाको प्रबन्ध गरिनेछ ।

३.७ नतिजाहरू

नतिजा १.

- सञ्चारमाध्यमहरू शिक्षा क्षेत्रका विषयवस्तुहरूको सही समझदारी र सन्देश प्रवाह गर्न सक्ने हुनेछन् ।
- तिनले शिक्षासम्बन्धी विविध विषयवस्तुलाई उचित प्राथमिकता दिनेछन् ।
- शिक्षाका विषयवस्तुलाई महत्व र प्रभावअनुसार निरन्तर उठाउने र अनुगमन गर्नेछन् ।
- सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिका सकारात्मक तथा नकारात्मक दुवै पक्षको खोजी गर्नेछन् ।

मुख्य गतिविधिहरू

- पत्रकारको ज्ञानको दायरा फराकिलो पार्ने र क्षमता विकास गर्ने ।
- स्रोत सामग्रीको उत्पादन तथा वितरण गर्ने ।
- शैक्षिक सञ्चारका लागि मोड्युल तयार गरी दूर तथा खुल्ला शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- शिक्षाको क्षेत्रगत तथा जातिगत अवस्थामा सुधार ल्याउन सञ्चारका माध्यमहरू रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका तथा अनलाइनको प्रभाव अध्ययन गरी योजनाबद्ध सञ्चार योजनाको निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने ।
- शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्न उपयोगी सामुदायिक संचारका माध्यमहरू संचालनका लागि अनुकूल नीति तथा कानूनहरूको निर्माणमा सूचना तथा संचार मंत्रालयसंग समन्वय गरी उपयुक्त वातावरण तयार पार्ने ।

नतिजा २.

शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयले सक्रिय सञ्चार प्रवाह पद्धति अपनाएको हुनेछ ।

मुख्य गतिविधिहरू

- मन्त्रालय तथा यस अन्तरगतका कार्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार तयार गर्ने र नेटवर्किङ्ग गर्ने ।
- विद्युतीय सुशासन (e-governance) लागु गर्ने ।
- सबै तह र अवस्थाका सूचना तथा दस्तावेजहरूलाई तत्काल सार्वजनिक गर्ने र वेबसाइटमा राखी अद्यावधिक गर्दै जाने ।
- सक्रिय सूचना प्रवाह पद्धति अवलम्बन गर्न आवश्यक कानून तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।
- मन्त्रालयमा सञ्चार इकाइको स्थापना गरी त्यसलाई साधनस्रोत सम्पन्न बनाउने र कामको ठोस जिम्मेवारी दिने ।

- कुनै योजना, नीति तथा कानून निर्माण गर्ने सोच बनाउँदा तत्काल सञ्चारमाध्यमहरूमार्फत् प्रचार प्रसार गर्ने, छलफल चलाउने र सरोकारवालाहरूबाट सम्बन्धित विषयमा सुझाव/धारणाको माग गर्ने ।

नतिजा ३.

शिक्षाका सबै सरोकारवालाहरूबीच दोहोरो तथा बहुधुवीय सञ्चार भएको हुनेछ ।

मुख्य गतिविधिहरू

- सबै सरोकारवालाहरूको समुचित प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय तह, जिल्ला र केन्द्रमा नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने ।
- सबै सरोकारवालाहरू समावेश भएको योजना, अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरी लागू गर्ने ।
- शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सबलीकरण गर्ने ।
- विद्यालय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, टेलिसेन्टर, स्रोत केन्द्र, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, शैक्षिक तालीम केन्द्र, क्याम्पस, विश्वविद्यालय, शिक्षा मन्त्रालय/विभागलाई दोहोरो तथा बहुधुवीय सञ्चारका लागि सबलीकरण गर्ने ।
- सरोकारवाला जो सुकैले जोसँग पनि सीधा सम्पर्क र प्रश्नोत्तर गर्न सकिने संस्कृतिको विकास गर्ने गरी सबै सरोकारवाला समावेश भएको एक संयन्त्र मार्फत यससम्बन्धी निरन्तर गतिविधि सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने र ती प्रश्नोत्तरहरूलाई रेडियोबाट प्रसारण र खास वेबसाइटमा अध्यावधिक गर्दै जाने ।
- फोन-इन, भिडियो कन्फरेन्सिङ्ग, रेडियो कन्फरेन्सिङ्ग लगायतका अन्तरक्रियात्मक गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने ।

नतिजा ४.

सञ्चारमाध्यमले उठाएका, विषयवस्तु र मामिलाहरूप्रति सरकारले तत्कालीन र दीर्घकालीन दुवै रूपमा सम्बोधन गरेको हुनेछ ।

मुख्य गतिविधिहरू

- शिक्षा मन्त्रालयमा सञ्चार इकाइको स्थापना गरी स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय सबै थरीका मिडियाले उठाएका विषयवस्तुहरूको संवेदनशीलता हेरी ढिलोमा दुई दिन भित्र प्रतिक्रिया दिने प्रणालीको विकास गर्ने ।
- स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय मिडियाबाट प्रकाशित/प्रसारित शिक्षा सम्बन्धी सामग्रीहरूको दस्तावेजीकरण (documentation) गर्ने र तिनलाई विभिन्न कोणहरूबाट विश्लेषण गरी नियमित रूपमा प्रतिवेदन बनाउने ।
- विश्लेषित विषयवस्तुहरूबारे सम्बन्धित सञ्चारमाध्यमसँग नियमित छलफल गर्ने ।
- विश्लेषित विषयवस्तुका आधारमा अल्पकालीन र दीर्घकालीन नीति तथा कार्यक्रमहरूमा परिमार्जन र परिवर्तन गर्दै जाने ।
- नियमित प्रेस भेटघाट आयोजना गर्ने ।

नतिजा ५.

विद्यालयदेखि मन्त्रालय वा गाउँ/नगरदेखि केन्द्रका सबै सरोकारवालाहरूले आधुनिक सञ्चार प्रविधिको उपयोग गरेका हुनेछन् ।

मुख्य गतिविधिहरू

- सबै विद्यालयहरूमा कम्प्युटर तथा इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था मिलाउने ।
- भिडियो कन्फरेन्सिङको व्यवस्था गर्ने ।
- स्रोत केन्द्र अन्तरगतका सबै विद्यालयहरूबीच कम्प्युटर नेटवर्किङको व्यवस्था गर्ने ।

नतिजा ६.

विद्यालयदेखि विश्वविद्यालयसम्मका निश्चित कक्षाकोठाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को माध्यमबाट पठनपाठन भएको हुनेछ ।

मुख्य गतिविधिहरू

- निश्चित संख्याका विद्यालयदेखि विश्वविद्यालयका कक्षा कोठाहरूमा अल्पकालीन योजना बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको साधनहरू पुर्याउने ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने गरी शिक्षकहरूलाई तालीम दिने र कक्षा कोठामा सो सीप तथा प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
- प्रयोगका उपलब्धि तथा कमजोरीहरूबारे अध्ययन/अनुसन्धान गर्ने ।
- अध्ययन/अनुसन्धानको निष्कर्ष तथा सुझावका आधारमा अगाडिको योजना, नीति तथा कार्यक्रम बनाउने ।

नतिजा ७.

अभिभावकहरू स्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने आफ्ना बालबालिकाको हक सुनिश्चित गर्न क्रियाशील भएका हुनेछन् ।

मुख्य गतिविधिहरू

- स्थानीय, क्षेत्रीय र राष्ट्रिय स्तरमा छापा र विद्युतीय सञ्चारमाध्यममा योजनाबद्ध सञ्चारको अवधारणा अनुरूप नियमित रूपमा अभिभावक शिक्षा सम्बन्धी सामग्री प्रकाशन/प्रसारण गर्ने ।

कार्यनीतिहरू (Operational Strategies)

- **समन्वय, साभेदारी र मूल्याङ्कन** : साभेदार तथा सरोकारवालाहरूसंगको सम्बन्धलाई अभिवलियो बनाइराख्न कार्यक्रमहरूको आवधिक मूल्यांकन गरिनेछ । कार्यक्रमहरूको संचालन समन्वयात्मक ढंगले गरिने छ ।
- **सञ्जालको विकास**: शिक्षाका सबै सरोकारवालाहरू शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी तथा सरकार र सञ्चारकर्मीबीच औपचारिक रूपमा बलियो सञ्जालको निर्माण गरी एक आपसमा सूचना आदान प्रदानको थालनी गरिनेछ ।
- **स्थानीय तथा बाह्य स्रोत परिचालन**: कार्यक्रमहरू सम्पन्न गर्न आवश्यकता हेरी स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय रूपमा समेत स्रोत परिचालन गरिनेछ ।

- **सिर्जनात्मक कार्यक्रमको विकास:** गुणस्तरीय शिक्षालाई व्यावहारमा सिद्ध गर्न सिर्जनात्मक कार्यक्रमहरूको खोजी गरी कार्यान्वयनमा जोड दिदै लगिने छ ।
- **स्थानीय, क्षेत्रीय तथा केन्द्रीय स्तरबाट संचालित सञ्चारमाध्यमको प्रयोग:** शिक्षाको आवश्यकता बोध गराउन, गुणस्तरीय शिक्षालाई जनताको अधिकारका रूपमा स्थापित गर्न तथा शिक्षा प्रदान गर्ने निकायहरूलाई जिम्मेवार बनाउन स्थानीय, क्षेत्रीय तथा केन्द्रीय स्तरमा संचालित संचारका माध्यमहरूलाई सहयोगी तथा वाच उगको दुवै भूमिका खेल्न प्रेरित गरिनेछ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूचि १ : सरोकारवालाहरूको विश्लेषण

सरोकारवाला	सरोकारवालाहरूको विशेषज्ञता	गर्नसक्ने योगदान	सरोकारवालाको अपेक्षा	सहकार्यका क्षेत्रहरू
शिक्षक तथा प्राध्यापक	<ul style="list-style-type: none"> दरिलो सांगठनिक सञ्जाल छ । विद्यालय इकाइदेखि EI सम्म- शिक्षक, क्याम्पसदेखि केन्द्रसम्म- प्राध्यापक बहुआयामिक जनशक्ति छ । विद्यार्थी र अभिभावकसँग दैनिक सञ्चार सम्पर्कमा छौं । शिक्षा र सञ्चारका हरेक समस्यासँग परिचित छौं । हामी सामाजिक अगुवा हौं र व्यापक जनपरिचालन गर्न सक्छौं । 	<ul style="list-style-type: none"> हरेक ठाउँमा आवश्यक समयमा शिक्षाको महत्वलाई सजिलै पुऱ्याउन सक्छौं । शिक्षाका सन्दर्भमा खोज, अनुसन्धान गर्न सक्छौं । राष्ट्रिय नीति, कार्यक्रम र योजनाहरूको बारेमा सूचना सम्प्रेषण गर्न सक्छौं । सबै वर्ग समूहका अभिभावकका समस्याका बारेमा सम्बन्धित निकायमा सूचित गर्न सक्छौं । WEBSITE मार्फत् सूचना सम्प्रेषण गर्न सक्छौं । 	<ul style="list-style-type: none"> नीति निर्माण तहमा महत्वपूर्ण भूमिकामा स्थापित हुन चाहन्छौं । हामीले प्रोत्साहन, हौसला र पेसागत सुरक्षा, मर्यादा चाहन्छौं । सरोकारवालाहरूको आचारसंहिता चाहन्छौं । I.T. का सन्दर्भमा आवश्यक प्रशिक्षण चाहन्छौं । हरेक पत्रपत्रिकामा शिक्षा पातो होस् भन्ने चाहन्छौं । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रचारप्रसार, FM Radio/ स्थानीय पत्रिका विशेष शैक्षिक अनुसन्धान र प्रचारप्रसार विशेष कार्यक्रमहरूका सन्दर्भमा व्यापक अभियान कार्य, Global Action Week, Education Day, TV/National Paper/National FM/ Radio महत्वपूर्ण शैक्षिक सवालमा छलफल, बहस, अन्तरवार्ता, प्रत्यक्ष प्रसारण TV/Radio पत्रिकामा प्रकाशन EMTS को विकासमा सहकार्य
दाता तथा अन्तराष्ट्रिय	<ul style="list-style-type: none"> Technical support Issues from 	<ul style="list-style-type: none"> Capacity building Research / 	<ul style="list-style-type: none"> Policy dissemination Public debate 	<ul style="list-style-type: none"> Joint monitoring Joint advocacy on educational issues:

<p>गैरसरकारी समुदाय</p>	<p>grassroots / Field presence</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relation with TV, com.groups, youther • Working in inclusion / girls / dalit etc • Flexibility for piloting innovative ideas • Working through media (FM station) • Catering to different groups- conflict affected etc. • Working on different issues- Gender, inclusion, dalit etc. 	<p>KAP study fact finding</p> <ul style="list-style-type: none"> • Audience Analysis • Orientation / Training to Journalists. • Working jointly with local journalists • Media mission (E.P.) • Support to advocacy through journalists • Investigative / Case studies thru journalists 	<p>(regional destrict, etc.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Link / Coordinate among agencies • Validation of fact based reporting • Adopt to the changing context of the country 	<p>(e.g. gorls ed./inclusiveness/co nflight affected)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Work as pressure group to policy change and implementation • Targeted media campaign
<ul style="list-style-type: none"> • संचार माध्यम 	<ul style="list-style-type: none"> • नीति निर्माणमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्नसक्ने • राज्यले अवलम्बन गरेका नीतिहरु सर्वसाधारणसम्म पुऱ्याउन सक्ने • सर्वसाधारण, विद्यार्थी, अभिभावक, शिक्षक, नीति-निर्माता र कार्यान्वयनक 	<ul style="list-style-type: none"> • अभिभावक तथा बालबालिकाहरुलाई शिक्षाको बारेमा जागरुक बनाउन सक्ने • सीमित क्षेत्रमा रहेको ज्ञान, अनुभव र दक्षतालाई व्यापक बनाउन सक्ने • पछिल्लो ज्ञान र प्रविधिबारे आम 	<ul style="list-style-type: none"> • सरकारी र सम्बद्ध शैक्षिक संस्थाबाट सहजै र समयमै (हरेक तहको) सूचना प्राप्त गर्न सक्ने वातावरण • शिक्षा/सञ्चारबारे Advance अध्ययन तथा तालीमको अवसर • अनुसन्धान र विकासको गतिविधि हुनुपऱ्यो । • शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत सबै पक्षहरुको दक्षता 	<ul style="list-style-type: none"> • सामग्री उत्पादन तथा स्रोत परिचालन • जनशक्ति विकास • शिक्षाको प्रबर्द्धनमा अभिभावक र बालबालिकाको समेत भूमिका निर्धारण गर्ने कार्य • शिक्षाको महत्वका बारेमा राष्ट्रिय जागरण अभियान सञ्चालन गर्न • सञ्चारमाध्यमबाट शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक Modul तयार पार्न ।

	<ul style="list-style-type: none"> • तर्बीच पुलको काम गर्नसक्ने • सन्देशलाई प्रभावकारी सम्प्रेषण गर्नसक्ने / उपयुक्त ढंगले तयार गर्नसक्ने • सम्बद्ध पक्षलाई उत्तरदायी बनाउन निगरानी गर्नसक्ने • मातृभाषामा नै सन्देश पुऱ्याउनसक्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • जनतालाई निरन्तर जानकारी/सुसूचित गराउनसक्ने • सरकारले बनाएका नीति तथा कार्यक्रमलाई आम जनताको तहसम्म पुऱ्याउनसक्ने • कार्यान्वयनमा रहेका समस्या, कमजोरीका अतिरिक्त सफलताका कथाहरु खोज्नसक्ने • दूर शिक्षा प्रदान गर्ने माध्यम 	<ul style="list-style-type: none"> • तथा कार्यक्षेत्र सम्पर्क समेत खुलेको डाइरेक्टरी शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत सरकार, गैरसरकारी निकाय, दाता र शिक्षकहरुबीच मूलभूत विषयहरुमा साझा समझदारी र निरन्तर समन्वय 	<ul style="list-style-type: none"> • सहभागितात्मक रूपले नीति निर्माण गर्न । • शिक्षाको आवश्यकता पहिचान र प्राथमिकता निर्धारण गर्न
<ul style="list-style-type: none"> • सरकारी निकाय 	<ul style="list-style-type: none"> • नीति निर्माण गर्न सक्ने • जनशक्तिको उपलब्धता • बृहद संजाल 	<p>सवै सरोकारवालाहरुलाई नीति निर्माणमा सहभागिता गराई नयाँ नीति तयार गर्न सक्ने</p> <p>कार्यक्रम परिचालनका लागि पर्याप्त जनशक्ति भएको हुदा कार्यक्रम कार्यान्वयन मा सहयोग</p> <p>कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका गर्न सकिने।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • व्यापक प्रचार प्रसार र पृष्ठपोषण <p>कार्यान्वयन तहमा रहेका कमीकमजोरीको उजगारा</p> <p>समयमा सम्पादन</p>	<p>सहभागितामूलक नीति निर्माण जनचेतना अभिवृद्धि, सन्देशहरुको प्रसारण।</p> <p>अनुगमन तथा पृष्ठपोषण</p> <p>प्रवर्द्धनमा सहयोग</p>

<ul style="list-style-type: none"> विषयवस्तुको उपलब्धता 	शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारिता	<ul style="list-style-type: none"> तहगत सिकाइ उपलब्धीमा वृद्धि 	दूरशिक्षा कार्यक्रम संचालन :यमगभिहरुको निर्माण र प्रसारण।
--	-----------------------------	---	---

अनुसूचि २ : सरोकारवालाहरूको विश्लेषण कार्यशालाका सहभागीहरू

१७ माघ २०६३

क्र.सं.	सहभागीको नाम	पद	ठेगाना (संस्था)
१.	बालानन्द पौडेल	कामु सचिव	शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
२.	लवप्रसाद त्रिपाठी	सहसचिव	शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
३.	लेखरत्न शाक्य	उप निर्देशक	प्रा.शि.व्या.ना.प., सानोठिमी
४.	Serena Rix Tripathee	Country Director	Search for common Ground
५.	Nancy Baker	Education Advisor	Education Journalists' Group / VSO
६.	Gita Rayamajhi	Student	Jawalakhel (Classic FM)
७.	सुन्दरकुमार शाक्य	उप नियन्त्रक	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय
८.	जंगबहादुर अर्याल	उप सचिव	उमाशिप, सानोठिमी
९.	शरद रञ्जित	सञ्चार अधिकृत	युनिसेफ
१०.	सुदर्शन घिमिरे	अध्यक्ष	शिक्षा पत्रकार समूह
११.	रघु मैनाली	पत्रकार	
१२.	भूपराज खड्का	कोषाध्यक्ष	शिक्षा पत्रकार समूह
१३.	जनार्दन नेपाल	महानिर्देशक	शिक्षा विभाग
१४.	महाश्रम शर्मा	निर्देशक	शिक्षा विभाग
१५.	रामस्वरुप सिन्हा	का.नि.	रा.ज.श.वि.के.
१६.	प्रा.डा. भूपति ढकाल 'कमल'	अध्यक्ष	नेपाल प्राध्यापक संघ
१७.	प्रा.डा. विनोदकुमार श्रेष्ठ		विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
१८.	राधेश्याम लेकाली	कार्यकारी निर्देशक	नेपाल केबल टेलिभिजन एशोसिएसन
१९.	पद्मराम सिलवाल	स्वतन्त्र पत्रकार	
२०.	डिल्ली महत	रिपोर्टर	नेशनल न्यूज
२१.	सुमन तुलाधर	का.अ.	युनिसेफ
२२.	लक्ष्मीप्रसाद भट्टराई	शाखा अधिकृत	काठमाडौं शिक्षा कार्यालय
२३.	रीमा मानन्धर	कार्यक्रम विकास अधिकृत	भीएसओ नेपाल
२४.	अनमोलमणि पौडेल	सम्वाददाता	नेपाल समाचारपत्र
२५.	विद्यानाथ कोइराला	प्रोफेसर	त्रिवि
२६.	Gitte Stillicus	GTA	MOES/ESAT
२७.	मोहन ज्ञवाली	अध्यक्ष	नेपाल शिक्षक संघ
२८.	चन्द्र बानियाँ	सम्वाददाता	रेडियो नेपाल
२९.	बाबुराम पौडेल	उप निर्देशक	शिक्षा विभाग
३०.	रामहरि दास श्रेष्ठ	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
३१.	गुरुप्रसाद मैनाली	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
३२.	गोविन्दराम पनेरु	कम्प्युटर अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
३३.	राजेन्द्र मानन्धर	कार्यक्रम प्रबन्धक	JCJ
३४.	हरिबोल खनाल	कार्यकारी निर्देशक	CDC
३५.	शंकर थारु	रिपोर्टर	समय सारथी

३६.	देवेन्द्र विष्ट	सदस्य	NPU
३७.	भिमप्रसाद पुडासैनी	रिपोर्टर	
३८.	Dinesh Mani Ghimire	Planning	VGC
३९.	बोधराज निरौला	सहसचिव	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
४०.	A.B. Bhandari	JS	MoEs
४१.	गीता घिमिरे	शाखा अधिकृत	शि.वि.

अनुसूचि ३ : रणनीतिको मस्यौदा माथिको छलफलका सहभागीहरू

२९ माघ २०६३

क्र.सं.	सहभागीको नाम	पद	ठेगाना (संस्था)
१.	हर्कप्रसाद श्रेष्ठ	का. निर्देशक	शिक्षक सेवा आयोग
२.	प्रा.डा. मिनबहादुर विष्ट	शिक्षाविद्	
३.	रामेश्वर उपाध्याय	महासचिव	नेपाल प्राध्यापक संघ
४.	लेखरत्न शाक्य	उपनिर्देशक	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालीम परिषद्
५.	कविन्द्र नेपाल	शाखा अधिकृत	वातावरण विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय
६.	कृष्णप्रसाद ढकाल	महासचिव	नेपाल शिक्षक युनियन
७.	रेनुका पाण्डे (भुसाल)	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
८.	खगराज पौड्याल	शाखा अधिकृत	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय
९.	दत्तात्रय दहाल	शाखा अधिकृत	अनौपचारिक शिक्षा केन्द्र
१०.	हरि खड्का	इन्जिनियर	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
११.	दीपक शर्मा	शाखा अधिकृत	शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र
१२.	शंकर पोखरेल	अध्यक्ष	प्रति बच्चा एक ल्यापटप नेपाल
१३.	लवराज ओली	कार्यकारी संवाहक	डिल्लीबजार
१४.	मधुसुदन अधिकारी	शाखा अधिकृत	विद्यालय शिक्षक किताबखाना
१५.	लक्ष्मबहादुर केसी	महासचिव	प्याब्सन (सूर्योदय स्कूल)
१६.	भूपराज खड्का	कोषाध्यक्ष	शिक्षा पत्रकार समूह
१७.	लक्ष्मीप्रसाद भट्टराई	शाखा अधिकृत	जिल्ला शिक्षा कार्यालय, काठमाडौं
१८.	कपिल रिसाल	ब.स.	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
१९.	हरिप्रसाद पौडेल	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२०.	रामरमण हुमागाईं	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२१.	मञ्जु अधिकारी	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२२.	सुदर्शन घिमिरे	अध्यक्ष	शिक्षा पत्रकार समूह
२३.	गुरुप्रसाद मैनाली	शाखा अधिकृत	शिक्षा पत्रकार समूह
२४.	गीता घिमिरे	शाखा अधिकृत	शिक्षा विभाग
२५.	बाबुराम पौडेल	उप निर्देशक	शिक्षा विभाग
२६.	केशव अधिकारी	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२७.	टुकराज पोखरेल	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२८.	रामहरीदास श्रेष्ठ	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
२९.	बद्रीबहादुर कार्की	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
३०.	राधेश्याम केसी		शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
३१.	रमेश न्यौपाने	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
३२.	प्रल्हाद अर्याल	शाखा अधिकृत	शिक्षा तथा खेलकूद मन्त्रालय
३३.	भरतराज त्रिपाठी	शाखा अधिकृत	शिक्षा विभाग
३४.	इन्द्रबहादुर थापा	लेखा अधिकृत	शिक्षा विभाग
३५.	कृष्ण हुंगाना	शाखा अधिकृत	शिक्षा विभाग
३६.	भीमप्रसाद रेग्मी	लेखा अधिकृत	शिक्षा विभाग

अनुसूचि ४

समितिलाई उपलब्ध गराइएको शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय र सो अन्तरगतका केन्द्रीय स्तरका निकायहरू तथा शिक्षा पत्रकार समूहको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र जोखिम पक्षको विश्लेषण

क) शिक्षा मन्त्रालयका विभिन्न शाखा तथा महाशाखाहरूबाट प्राप्त SWOT Analysis का विवरणहरू:

क्र.सं.	शाखाको नाम	सबल पक्षहरू	दुर्बल पक्षहरू	अवसरहरू	चुनौतीहरू	कैफियत
१.	नीति विश्लेषण तथा कार्यक्रम शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Office building को व्यवस्था भएको ➤ कार्य विवरण स्पष्ट भएको ➤ कामको जिम्मेवारी र बाँडफाँड भएको ➤ समानस्तरका अन्य शाखासँग सीधै सम्पर्क गर्नसक्ने व्यवस्था भएको ➤ आन्तरिक टेलिफोन व्यवस्था भएको ➤ बाह्य (अन्तरदेशीय) Email सुविधा भएको ➤ पत्राचार आवश्यकताअनुसार हुने गरेको ➤ नीतिगत निर्णय लिनुपर्दा महाशाखा लगायत सचिव, मन्त्रीज्यूसँग परामर्श र निर्देशन लिने प्रचलन भएको ➤ अति आवश्यक र जरुरी कार्य गर्नका लागि जुनसुकै समयमा पनि बैठक बस्ने गरेको ➤ नियमित रूपले पनि बैठक बस्ने गरेको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आन्तरिक टेलिफोन सञ्चार अपेक्षित रूपमा हुन नसक्नु ➤ नियमित सञ्चारको प्रक्रिया नहुनु ➤ फ्याक्स नहुनु ➤ प्रेस सूचना अफिस नहुनु ➤ Media liaison Officer नहुनु ➤ Proactive भइ कार्य नहुनु ➤ सञ्चार क्षेत्रलाई परिचालन गर्ने कुनै योजना नहुनु ➤ एक शाखाको कार्यहरूबारे अर्का शाखालाई जानकारी नहुने गरेको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ शिक्षामा काम गर्ने शिक्षा पत्रकार समूह रहेको छ । ➤ लोकतन्त्रको स्थापनाले सञ्चारमा नयाँ आयाम थपिएको छ । ➤ राज्य सञ्चालन प्रणालीले नै सञ्चार क्षेत्रलाई अडुगिकार गरेको छ । ➤ राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था सञ्चारमा सहयोग गर्न तत्पर रहेका छन् । ➤ प्रवोधिकरणको स्वरूप र आकारमा विस्तार भएको छ । ➤ पारदर्शितामा वृद्धि भएको छ । ➤ सरोकारवालहरूको चेतनाको स्तरको वृद्धिले सूचनाको माग बढ्दै गएको छ । ➤ ICT गुरुयोजना कार्यान्वयनको थालनी भएको छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ भौतिक विकटताका आधारमा सञ्चना निर्माण गर्ने काम ➤ जातीय र वर्गीय हिसाबले सञ्चारमा समन्वय गर्ने काम ➤ सबै सरोकारवालाका लागि Friendly हुने माध्यम ➤ प्रयाप्त सञ्चारमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने काम ➤ सही सञ्चार सम्प्रेषणमा कठिनाई ➤ विविध भाषाभाषीमा सञ्चार सम्प्रेषण गर्न कठिनाई 	
२.	उच्च तथा प्रविधिक शिक्षा शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आन्तरिक/बाह्य (काठमाडौँ उपत्यका भित्र) टेलिफोनको व्यवस्था भएको ➤ बुलेटिन बोर्डको व्यवस्था भएको ➤ फ्याक्सको व्यवस्था भएको ➤ कम्प्युटर तथा प्रिन्टरको व्यवस्था रहेको ➤ आवश्यकतानुसार छलफलको व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ इन्टरनेटको व्यवस्था भएको ➤ बाह्य टेलिफोनको व्यवस्था नरहेको ➤ राजपत्रहरूको उपलब्धता शाखाहरूमा नभएको ➤ यदाकदा कम्प्युटरमा भाइरसको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ तालीमको व्यवस्था हुन नसकेको । ➤ मर्मत सम्भार कार्य उचित समयमा हुन नसकेको । ➤ शाखाहरूबीचको कार्य विभाजन स्पष्ट हुनुपर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ तालीमको अभावले उपलब्ध सञ्चार उपकरणहरूको सञ्चालनमा कठिनाई ➤ इन्टरनेटको सुविधा उपलब्ध भएमा, कार्यमा सहजता ➤ नियमित रूपमा मर्मत 	

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ भएको कार्य विवरण आवश्यकतानुसारको व्यवस्था भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ समस्याहरू हुने गरेको आन्तरिक नेटवर्किङको उचित प्रबन्ध नभएको ➤ कम्प्युटर प्रोग्रामिङको व्यवस्था नभएको 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ सम्भारको व्यवस्था ➤ विद्युतको नियमितता ➤ कम्तीमा अन्तरदेशीय टेलिफोन सेवाको उपलब्धता ➤ अन्य आवश्यक मेशिनरी औजार उपकरणको उपलब्धता । 	
३.	REMIS	<ul style="list-style-type: none"> ➤ E-mail and Internet connection ➤ Website ➤ IT infrastructure such as server, computers, networking, etc. ➤ Publication 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Networking not functioning ➤ Lack of trained human resource ➤ Lack of upto date knowledge and skills ➤ Lack of proper working environment ➤ No hardware security ➤ Hierarchy ➤ Weak horizontal communication ➤ Traditional ways of communication ➤ Less use of media ➤ Lack of fax and photocopy machine 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ If proper use of existing technologies, can work efficiently ➤ On the way of ICT Master Plan Implementation ➤ Update website to disseminate information ➤ Use of modern technology 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Techno phobia ➤ Hardware security ➤ Lack of ownership and accountability ➤ Timely maintenance ➤ Virus ➤ Unauthorized access to hardware 	
४.	वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Computer facility on each table ➤ Internal Networking ➤ Internet access and communication through email ➤ Fundamental knowledge of all staff on computer application ➤ Telephone and Fax facility ➤ Clear instruction and guidance by the section head ➤ Information sharing culture ➤ Job description ➤ Coordination and cooperation within the section ➤ Continuous communication with other offices, divisions, sections, units, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Slow functioning of Internet connection/time consuming ➤ Lack of STD telephone facility ➤ Inadequate supply of computer accessories along with stationeries ➤ Lack/insufficient virus protection (Backup) system ➤ Inadequacy in English language communication skills ➤ Lack of advanced knowledge on computer application 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wider networking with line agencies and donor agencies /National and International Organizations ➤ Connection with Media (Information dissemination) 		
५.	अनुगमन तथा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सबै टेजलहरूमा कम्प्युटरको उपलब्धता 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सिधा टेलिफोन दुई शाखाको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ इमेल, इन्टरनेटको नेटवर्किङका 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ परिवर्तित सन्दर्भमा अक्ष 	

	मूल्याङ्कन शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ शाखामा इमेल, इन्टरनेटको सुविधा ➤ सीधा टेलिफोन र इन्टरनेटको प्रबन्ध ➤ आधारभूत कम्प्युटर सीप भएको ➤ शाखा प्रमुखबाट आन्तरिक सञ्चार हुने गरेको ➤ फाइलिङ पद्धतिको प्रयोग आदि 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ साभा हुनाले सञ्चारमा बाधा ➤ सिधा टेलिफोन स्थानीय मात्र हुनाले बाहिरी जिल्लासँग सञ्चारमा बाधा ➤ इमेल, इन्टरनेटको नेटवर्किङ नभएको ➤ कर्मचारीहरूमा प्रयाप्त कम्प्युटर सीप नरहेको ➤ Virus Protection System को कमी ➤ अंग्रेजी भाषामा सञ्चार क्षमताको कमी आदि 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ लागि शाखामा लाइन रहेको । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी आवश्यक विभिन्न महाशाखा, शाखाहरूसँग सम्पर्क रहेको आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ चुस्त ढङ्गमा काम सम्पन्न गर्नुपर्ने
६.	युनेस्कोका निमित्त नेपाल राष्ट्रिय आयोगको सचिवालय	<ul style="list-style-type: none"> ➤ प्रयाप्त जनशक्ति ➤ प्रयाप्त अधिकार प्रत्यायोजन ➤ स्पष्ट कार्यविवरण ➤ इन्टरनेट सेवाको उपलब्धता ➤ फ्याक्स, फोटोकपीको व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ प्रयाप्त तालीम अवसरको अभाव ➤ प्रयाप्त र नियमित आर्थिक स्रोत साधनको अभाव ➤ आयोगसम्बन्धी स्पष्ट कानूनको अभाव ➤ कम्प्युटर, प्रिन्टर र स्केनरको अभाव 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आफ्नै इन्टरनेट Account भएकोले विद्युतीय सञ्चालनबाट लाभ लिन सकिने ➤ युनेस्को र युनेस्को सम्बद्ध अन्तर्राष्ट्रिय, क्षेत्रीय र स्थानीय निकायसँगको सम्पर्क तथा सहयोग अभिवृद्धि गरी नेपालमा शिक्षा, सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि, संस्कृति र सामाजिक विकासमा उल्लेखनीय सहयोग अभिवृद्धि गर्न सकिने । ➤ भवन निर्माणमा शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयले उपलब्ध गराएमा व्यापारिक रूपमा प्रयोग गर्न सकिने । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ समय-समयमा हुने भाइरस संक्रमणबाट बचाउ ➤ सचिवालयको नियमित आम्दानीको स्रोतको व्यवस्था ➤ भूमण्डलीकरणसँगै सचिवालयलाई समायोजन गर्नु
७.	आन्तरिक प्रशासन तथा सम्पत्ति व्यवस्थापन शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ बाह्य तथा आन्तरिक टेलिफोन लाइन सञ्चालन ➤ मन्त्रालयमा कम्प्युटर नेटवर्किङ भएको ➤ केही शाखा, महाशाखामा फ्याक्स तथा इन्टरनेट, इमेलको व्यवस्था ➤ ४० वटा नयाँ कम्प्युटर खरीद गरी प्रयोगमा आएको ➤ शाखाबाट सम्पादित काम तथा माथिल्लोस्तरबाट भएका निर्णयहरू समयमै सम्बन्धित निकायमा पठाउने व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ मन्त्रालयको विद्युतीय वाइरिङ धेरै पुरानो भएकाले समय समयमा पड्कने, बिग्रने गर्दा विभिन्न उपकरण र टेलिफोन लाइनसमेत बिग्रन गई सञ्चार व्यवस्थापनमा अवरोध सिर्जना ➤ आवश्यकता अनुसार कार्यालयमा फ्याक्स मेसीन, कम्प्युटर प्रिन्टरको व्यवस्था गर्न नसक्नु ➤ प्रयाप्त बजेटको अभावबाट सञ्चार व्यवस्थापनमा बाधा 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ निकट भविष्यमा नेपाल टेलिकमबाट इन्टरनेटका लागि लिज लाइन जडान हुने कार्यक्रमले काममा सहज हुने । ➤ शाखाबाट सम्पत्ति व्यवस्थापन अर्थात् विद्यालय, विश्वविद्यालयबाट हुने जग्गा सट्टापट्टा तथा अन्य विषयहरूमा शिक्षा पत्रकार सम्मेलनमार्फत् सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइनुपर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ समयमै बजेटको व्यवस्था नहुन सक्ने ➤ सूचना प्रविधिमा परिवर्तन हुँदा समायोजन गर्न गाह्रो पर्नसक्ने ➤ कर्मचारीहरूलाई तालीम दिइरहनुपर्ने

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ निकट भविष्यमा नेपाल टेलिकमबाट इन्टरनेटका लागि लिज लाइन जडान हुने 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ निर्णय प्रक्रियालाई थप छिटो र उपलब्धिमूलक बनाउने । ➤ दातृ निकायहरूसँग समन्वय गरी सञ्चार व्यवस्थापनका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था मिलाउने । ➤ समीक्षा बैठक र समस्या समाधान समितिको बैठकमा भए गरेका निर्णयहरूलाई छिटो र प्रभावकारी रूपले कार्यान्वयन गर्ने । ➤ पुरानो विद्युतीय जडानको मर्मत तथा आवश्यकतानुसार नयाँ wiring को व्यवस्था मिलाउने । ➤ प्रभावकारी सूचना प्रणालीका लागि कर्मचारीहरूलाई आवश्यकतानुसार तालीमको व्यवस्था मिलाउने । 		
८.	विद्यालय शिक्षा शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कम्प्युटर ४ थानको व्यवस्था भएको ➤ इमेल इन्टरनेटको व्यवस्था भएको ➤ कर्मचारीको व्यवस्था भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ मिडियमा कसरी जाने भन्ने नै अन्धौल रहेको ➤ कुन कुरा गोप्य राख्ने र कुन कुरा गोप्य नराख्ने भन्ने यकिन नभएको ➤ कम्प्युटरमा इमेल इन्टरनेटमा बेलाबेलामा गडबडी भैरहन्छ ➤ कम्प्युटर अपरेटरको व्यवस्था नभएको ➤ विद्यालय शिक्षा शाखाको कोठा अन्यन्त चिसो रहेको । 			
९.	विद्यालय निरीक्षणालय	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विद्यालय निरीक्षण प्रयोजनका लागि कर्मचारी र बजेटको व्यवस्था नभएको ➤ आकस्मिक विद्यालय निरीक्षण भइरहेको ➤ निरीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी सरोकारवालाहरूलाई पठाउने गरिएको ➤ गतवर्ष गरिएका केही विद्यालयहरूको पुनः निरीक्षण कार्यक्रम रहेको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ फोटोकपी मेसीन नभएकोले प्रतिवेदन फोटोकपी गरी सरोकारवालाहरूलाई पठाउन कठिन भएको ➤ प्रथम चौमासिकभित्र बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृत हुन नसकेको ➤ इन्टरनेट टेलिफोन नभएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कम्प्युटर ४ थानको व्यवस्था भएको ➤ इमेल इन्टरनेटको व्यवस्था भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सूचना प्रवाह निश्चित शाखाबाट मात्र हुनुपर्ने । आधिकारिकता, माध्यम, समयवाधि र बजेट आदि विषयमा एकरूपता कायम हुने । 	

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ विद्यालय निरीक्षण लगायतका गतिविधिका बारेमा जानकारी माग भएमा जानकारी दिने गरिएको ➤ कम्प्युटरको व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ शिक्षा प्राविधिकहरूमा कम्प्युटर सीपको अभाव ➤ गवेषणात्मक (Research type) प्रतिवेदन लेखन शीपको अभाव ➤ जिल्लाहरूमा सञ्चार गर्न SDT फोनको सुविधा नभएको 		
१०.	निरीक्षण शाखा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ निरीक्षण शाखाबाट उपसचिव तथा शाखा अधिकृतबाट निरीक्षणको व्यवस्था ➤ केन्द्रीय र जिल्लास्तरका शैक्षिक निकायहरूको निरीक्षण भएको ➤ निरीक्षण प्रतिवेदन सचिवज्यू, महाशाखा, शाखा र सम्बन्धित कार्यालयहरूमा पठाइने गरिएको ➤ शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालयमा फाइल प्रक्रियामा लाग्ने समयसम्बन्धी अध्ययनको कार्य विवरण बनाई (महाशाखा/शाखाको) विश्लेषण गर्ने कार्यमा लागिएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ वार्षिक निरीक्षण कार्यक्रम तयार गरिए पनि निरीक्षण शाखाको लागि छुट्टै बजेटको व्यवस्था हुन नसकेको ➤ फोटोकपी मेसीन नभएको हुँदा प्रतिवेदन तथा अन्य विवरणको तयारीको लागि कठिनाई पर्न गएको ➤ जिल्लामा सम्पर्क गर्न STD फोनको सुविधा नभएको ➤ सहायक कर्मचारी शाखामा नभएको ➤ कार्यक्रम तर्जुमा, प्रतिवेदन तयारी र कम्प्युटर सीपमा कमी ➤ सवारी साधनको अभावले निरीक्षण कार्यमा तीव्रता आउन नसकेको ➤ उपलब्ध स्रोत साधनको अवस्थालाई समेत दृष्टिगत गरी गुणस्तरीय शिक्षाको मापदण्ड निर्धारण हुन नसकेको ➤ शैक्षिक परिवेश सुधार तथा विकासका लागि भएका निर्णयहरू पारदर्शी गर्न नसकिएको ➤ दोहोरो सञ्चारको अभाव ➤ तहगत निरीक्षण प्रणालीमा प्रचुर्य नहुनु ➤ तहगत निरीक्षण र विकेन्द्रित अधिकार पद्धतिको सुरुवात भएता पनि कमजोर स्थिति 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ निरीक्षण कार्य अपरिहार्य रहेको ➤ शैक्षिक लगानीको पारदर्शिताको प्रबर्द्धन तथा दुरुपयोग कटौती । ➤ निरीक्षणसम्बन्धी प्रतिवेदन प्रकाशनबाट जनचेतनामा अभिवृद्धि । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सूचना प्रवाहमा एकरूपता नहुनु ➤ विद्युतीय सञ्चार माध्यम तथा प्रविधिको उपयोग अभ्यास ➤ नीति नियम तथा निर्देशनहरूको स्थायित्व नहुनु ।
११.	उच्च शिक्षा तथा	<ul style="list-style-type: none"> ➤ यस महाशाखाको प्रमुख नै आन्तरिक 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चारको माध्यमलाई प्र 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ दैनिक रूपमा शिक्षासँगका 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ समयभित्र शिक्षासँग

<p>शैक्षिक व्यवस्थापन महाशाखा</p>	<p>तथा बाह्य सूचनाको जानकारी लिने र सोको प्रतिक्रिया दिनसक्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ नेतृत्वको सवालमा प्रमुख नै सक्षमता साथ अधिकार प्रत्यायोजन तथा नियमानुसार कार्य गर्ने ➤ शिक्षासँग सम्बन्धित विषयहरूमा आन्तरिक तथा बाह्य सूचना प्रवाहमा विशेष गरी टेलिफोन, पत्रवाटै लिने र दिने कार्य गरिने ➤ सञ्चारको माध्यमलाई प्रभावकारी बनाउनमा महाशाखा प्रमुख, शाखा अधिकत, पी.ए. तथा पियन मानवीय स्रोतको रूपमा परिचालन हुन्छन् ➤ सञ्चारको माध्यममा टेलिफोन, कम्प्युटर, प्याक्स, फोटोकपी, व्यवस्था रहेको । ➤ शिक्षासँग सम्बन्धित विषयमा अर्थात् नीति, नियम, कार्यक्रम तथा समस्या समाधानमा मन्त्रालयको धारणा महाशाखा प्रमुखबाट नै गरिने ➤ शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्राप्त गरिने सूचनाहरूमा टेलिफोन, फ्याक्स, पत्रपत्रिकामा कान्तिपुर, गोरखापत्र, दी राइजिड नेपाल, दी काठमाडौं पोष्ट, साप्ताहिक दृष्टि, प्रेस क्लिपिङको प्राप्ति । 	<p>भावकारी बनाउनमा आन्तरिक रूपमा कर्मचारीलाई आधिकारिक रूपमा जवाफदेही बनाउन ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ शिक्षासँग सरोकार राख्ने सरोकारवालाहरूलाई चाहे अनुसार सूचनाहरू समयमा नै उपलब्ध हुने व्यवस्था हुन नसक्नु । ➤ आन्तरिक तथा बाह्य सञ्चारका लागि आवश्यक पर्ने इन्टरनेट, इमेल तथा STD फोनको प्रयोजनको व्यवस्था हरेक समयमा व्यवस्था हुनु नसक्नु । ➤ शिक्षासँग सम्बन्धित विषयमा जानकारी गराउन र प्राप्त गर्नमा प्राथमिकता नदिनु । ➤ कर्मचारीहरूलाई समय सुहाउँदो सञ्चारलाई बढी प्रभावकारी रूपमा बनाउनमा उपयुक्त तालीम, अध्ययनको व्यवस्था हुन नसक्नु । ➤ टेलिफोन, कम्प्युटर तथा इन्टरनेट जस्ता साधन तथा मानवीय स्रोतलाई हर बखत चुस्त बनाउन नसक्नु । 	<p>विषयलाई आन्तरिक तथा बाह्य रूपमा भरपर्दो तथा विश्वसनीय दिलाउन सकियो भने महाशाखाको प्रभावकारितालाई प्रतिष्ठा बढ्ने र कर्मचारीहरूले तालीम तथा वृत्ति विकास, अध्ययनको अवसरहरू प्राप्त गर्न सकिने ।</p>	<p>चुनौतीपूर्ण निर्णयहरू गरी समयमा नै सरोकारवालालाई विश्वसनीय सूचना दिन</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चारका माध्यमहरू तथा मानवीय स्रोतको उपयुक्त प्रयोग हुन ➤ आर्थिक तथा प्राविधिक साधन र स्रोतको व्यवस्था ➤ समन्वयको व्यवस्था 		
		<ul style="list-style-type: none"> ➤ 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ आर्थिक संकट ➤ राजनैतिक हस्तक्षेप ➤ सरकारको परिवर्तन ➤ पूर्ण रूपमा विकेन्द्रीकरण हुन नसक्नु ➤ दक्ष जनशक्तिलाई दुर्गम क्षेत्रमा परिचालन गर्न नसक्नु ➤ विद्युतीय पहुँच सबै ठाउँमा नहुनु ➤ शिक्षामा राजनैतिक प्रतिबद्धता नहुनु तथा अन्तरिम संसदबाट शिक्षाका 	

दीर्घकालीन लक्ष्य, नीति एवं योजना घोषण हुनेतर्फ पहल नहुनु ।

शिक्षा मन्त्रालय अन्तरगतका विभिन्न निकायबाट प्राप्त SWOT Analysis को विवरण

क्र. सं.	कार्यालयको नाम	सबल पक्षहरू	दुर्बल पक्षहरू	अवसरहरू	चुनौती	कैफियत
१.	Non formal education	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Have a national policy non formal education ➤ Strong will power in staff ➤ Good Location of NFEC ➤ Committed staff ➤ Perception of quality of service ➤ About 50% of population covered by the programme 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ No political commitment ➤ Lack of competencies in staff ➤ Lengthy bureaucratic chain ➤ No separate district level unit ➤ Weak data base planning ➤ No specialized human resources in concern area ➤ Weak monitoring system ➤ No need base distribution of nonformal quotas ➤ Downward communication system ➤ Political influence in decision making at the district level ➤ Linkage between formal and nonformal education 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Local government involvement ➤ Prior concern of stakeholders ➤ Involvement of international agencies ➤ Provision of partnership with I/NGO's ➤ Media coverage ➤ Networking with concern partners ➤ Village education plan for future planning ➤ Use of distance mode for literacy ➤ Capacity building having related knowledge and skills ➤ Programe on partnership with CBO and I/NGOs ➤ Literacy for better living (vocational skill) ➤ Betterment in networking with partners ➤ Priority in VEP 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Low income of cliental group ➤ Low incentive to the facilitator ➤ Gap between target and budget ➤ Paradigms of providers ➤ Coordination gap between different progmmme implementations ➤ Subsidy from local government for the text book ➤ Establishment of nonformal education fund in each VDCs ➤ Reward and punishment on the basis of performance ➤ Review of procedures for decreasing cost and waiting time 	

				<ul style="list-style-type: none"> ➤ Departmental authority to the NFEC ➤ More involvement of stakeholder ➤ Need and data base planning 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ gap Preparation of texts one year prior ➤ CRC available as per the demand of private sector ➤ Decentralized concept for distribution (buy/print) of textbook and materials at the district level. 	
२.	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र	<ul style="list-style-type: none"> ➤ पाठ्यक्रम विकास केन्द्रमा कार्यक्रम निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया र नयाँ issues तथा समस्यामा कर्मचारीबीचमा छलफल हुनु ➤ केन्द्रभित्रका विभिन्न शाखाहरूबीचमा छलफल, सम्पर्क र समन्वय हुनु ➤ पाठ्यक्रम विकास केन्द्रलाई निरन्तर पृष्ठपोषणका लागि क्षेत्रीय तथा जिल्लास्तरमा पाठ्यक्रम समन्वय समितिको व्यवस्था रहनु र वार्षिक रुपमा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक सम्बन्धमा पृष्ठपोषण प्राप्त हुनु ➤ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण र स्वीकृतिको प्रक्रियामा कार्यदल, शिक्षक कार्यशाला, विषय समिति, समन्वय समिति र राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषदमा छलफल भई आवश्यक पृष्ठपोषण प्राप्त हुनु र पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रिया पारदर्शी रहनु ➤ सरोकारवालाहरूबाट केन्द्रमा 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ केन्द्रमा आन्तरिक सञ्चार, इन्टरनेट तथा वेबपेजको अपर्याप्त सुविधा ➤ केन्द्रका कर्मचारीहरूमा व्यवसायिक दक्षता र exposure कमी ➤ स्थानीय तहमा (जिल्ला शिक्षा कार्यालय, विद्यालय) पाठ्यक्रम र सो सम्बद्ध विषयको व्यवसायिक दक्षताको कमी ➤ केन्द्रमा सीप र अनुभव प्राप्त कर्मचारीको स्थायित्व नहुनु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Web page का माध्यमले पाठ्यक्रम तथा सो सम्बद्ध सामग्री विकास गर्न तथा विकसित सामग्रीहरूलाई सरोकारवालासमक्ष छिटो र सहज रुपमा पुऱ्याउन सकिने ➤ Web page का माध्यमले पाठ्यक्रम तथा सो सम्बन्धी सामग्रीका बारेमा सरोकारवालाबाट छिटो र सहजरुपमा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न सकिने ➤ पाठ्यक्रम तथा पाठ्यक्रम सम्बद्ध सामग्री विकासमा अन्तराष्ट्रिय अनुभवलाई सहजरुपमा प्रयोग गरी सामग्रीहरूको गुणस्तरीयता तथा प्रभावकारिता बढाउन सकिने 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ICT उपयोगमा आर्थिक तथा प्रविधिक पक्षबाट व्यवस्थापन गर्नमा कठिनाई उत्पन्न हुनजाने र स्थानीय तहसम्मको विस्तारमा कठिनाई रहने ➤ ICT उपयोगमा प्रविधिक रुपमा केन्द्र देखि स्थानीय तहसम्मका निकायमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई सक्षम बनाउनमा कठिनाई ➤ पाठ्यक्रमसम्बन्धी नयाँ अवधारणाहरू जस्तै: निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन र उदार कक्षोन्नति, स्थानीय पाठ्यक्रम आदि विषयमा 	

		नियमित रूपमा प्राप्त हुने सुझावहरू सम्बन्धित विषयको विषय समितिमा छलफल हुने गरेको			शिक्षकहरूलाई प्रयाप्त रूपमा सु-संचित गर्न नसकिएमा यसप्रति उनीहरूमा नकारात्मक भावना उत्पन्न हुनसक्ने
३.	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम परिषद्	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Information is constantly disseminated through news. Letter, brochures and journals ➤ Advertisement for new intake is published in news papers, tv, radio, and internet ➤ The Exm and Test results are proceed in computer based database published in internet as well ➤ Regularly updated official web page of CTEVT, NSTB, and TITI in place ➤ The technical schools are capacity with computers, fax, hone ➤ Skill competition is organized once in every two years (Media) ➤ The functional act, regulation, by laws and directive are in place ➤ The organizational vision and mission statement are in place ➤ The functional organizational structure is in place ➤ CTEVT is known as TEVT program deliver among general public ➤ Private sector is willing to conduct TEVT program in collaboration with CTEVT 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Insufficient human resources in heath sector ➤ Inadequate numbers of staffs for ICT program ➤ Majority of staff are lack of professionalism ➤ Majority of work force are not motivated ➤ Staffs are politically polarized ➤ staff misuses the media for personal interest ➤ The ICT lab is not adequately equipped ➤ Difficult of maintain the good quality computer equipment, machinery and buildings due to lack of budget (Human and Infrastructure) ➤ Inadequate financial support ➤ Government is duplicating TEVT mandate among Minisrie, Councils, Universities and FNCCI: Program Delivery and Issuing Affiliation ➤ Bias in decision making ➤ The decision making process is not transparent ➤ The decision made in the 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ CTEVT could become s Government Apex body of TEVT program ➤ Government initiations to develop and implement " National Vocational Qualification Framework" to streamline all vocational training programs ➤ CTEVT upgraded from School to T.University ➤ Could develop career ladder for TEVT seeks ➤ National TEVT Policy implemented ➤ Umbrella organization (TEVT Apex body) ➤ The flow of Nepalese youth in overseas employment is increasing ➤ The social recognition of vocational work is 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Present leadership structure on CTEVT Assembly and Council ➤ Skillful workforce unemployed ➤ Overlapping of TEVT mandate (University interfering with +2 Technical Program ➤ Political influence

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ General schools are conducting TEVT program in collaboration with CTEVT: ANNEX program ➤ Network with all CTEVT institutions (Organizational corporate identify) ➤ Trained people are employed in CTEVT schools ➤ The majority of employees are qualified ➤ Pilot ICT programs an lab in place ➤ CTEVT owned schools are well equipped (Human and infrastructure) ➤ Skills cards for is developed in many different areas of skills ➤ Occupational skill standard developed in different occupations ➤ Curriculum for Dipl. level technical education program available for different sector ➤ Curriculum for TSLC vocational training program available in different occupations ➤ Course book for different trades available (TEVT literature product development) 	<p>Assembly / Council / Directors / Divisional meetings is not promptly and transparently communicated (follow of information and decision making process)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ appraising The skill Test Certificate is becoming more popular (changing trend) ➤ Can introduce "Distance Learning" approach in vocational training ➤ Can include "life skill" in vocational education ➤ Can enhance "Learning " using electronics media ➤ Can explore Public Private Partnership model ➤ Integrate vocational training program with general education ➤ TEVT program open to different level of formal education ➤ Must address conflict victims (Re-defining target group) 		
४.	शिक्षक सेवा आयोग	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सफ्टवेयरको विकास ➤ निष्पक्षता र पारदर्शिताको प्रत्याभूतिको लागि आवश्यक प्रणालीको स्थापना ➤ दक्ष र कुशल शिक्षकहरुको नियुक्तिका लागि छनौटको भरपदो प्र 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आयोगको स्वायतता प्राप्त नहुनु ➤ आयोगको आफ्नो भवन तथा अन्य भौतिक सुविधा पर्याप्त नहुनु ➤ क्षेत्र, अञ्चल र जिल्लासम्म 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ उपलब्ध कम्प्युटरहरुमा Networking हुन नसक्नु ➤ Power point, OHP and LCD जस्ता उपकरणहरु उपलब्ध नहुनु र उपयोगमा 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चार माध्यम परिचालनका लागि आवश्यक स्रोत साधनको उपलब्धता नहुनु मुख्य जोखिमको विषय हो 	

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ णाली स्थापना ➤ शाखाहरुबीच राम्रो सम्बन्ध ➤ सञ्चार सम्प्रेषणका लागि इन्टरनेट तथा वेबसाइटको व्यवस्था ➤ रेडियो, टीभी र पत्रपत्रिकाको उपयोग ➤ कार्यालयमा विद्यमान सबल जनशक्ति जम्मा (३४) ➤ टीमवर्कद्वारा कार्य गर्ने प्रथा ➤ वेबसाइटको व्यवस्था गरी यसलाई व्यापक र चुस्त बनाइएको ➤ सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउन नवीनतम Technology लाई उपयोग गर्दै कार्यलाई प्रभावकारीता ल्याउन प्रयत्न गरेको ➤ स्वतन्त्र निकायको रूपमा आयोगको स्थापना ➤ विशिष्टतायुक्त आयोग पदाधिकारीको व्यवस्था ➤ राज पत्रांकित प्रथम श्रेणी प्रशासकीय प्रमुखको नेतृत्वमा जनशक्ति व्यवस्था ➤ राजस्व संकलन स्रोत ➤ स्थापित लेखापरीक्षण प्रणालीको अनुसरण ➤ वैज्ञानिक परीक्षण पद्धति ➤ चुस्त कार्यसम्पादन ➤ सूचना प्रविधि र कम्प्युटरसम्बन्धी ज्ञान भएको जनशक्ति स्थापित गर्ने प्रयास 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सांगठनिक विस्तार नहुनु ➤ आवश्यकता र जिम्मेवारी अनुरूप जनशक्ति व्यवस्था नहुनु ➤ आवश्यक सञ्चार साधनहरु (फ्याक्स, टेलिफोन आदि) प्रयाप्त नहुनु ➤ उपलब्ध जनशक्तिलाई समय सापेक्ष तालीमको व्यवस्था नहुनु ➤ आयोगलाई प्रयाप्त आर्थिक स्रोत उपलब्ध नहुनु ➤ आयोगको छुट्टै कोषको व्यवस्था नहुनु ➤ आयोगको कार्यसम्पादनार्थ क्षेत्र, जिल्लालाई पेशकी नदिई नहुने अवस्था हुनु र समयमा पेशकी फर्स्यौट नहुनाले बेरुजुको मात्रा (Volume) बढ्दै जानु ➤ आर्थिक कारोबारको कम्प्युटरिकृत प्रणाली स्थापना हुन नसक्नु ➤ नीतिगत अस्पष्टताका कारण कार्यक्रमहरु तालिकाबद्ध हुन नसक्नु ➤ प्रयाप्त जनशक्ति उपलब्ध नहुँदा सोचेअनुरूप कार्य सम्पादनमा कठिनाई हुनु ➤ संगठनका कर्मचारीहरुलाई समयानुकूल अध्ययन भ्रमण तथा तालीमको व्यवस्था नहुँदा कार्य प्रभावकारीता वृद्धि हुन नसक्नु ➤ कर्मचारीहरुको प्रयाप्त व्यवस्था नहुनु ➤ उपलब्ध जनशक्तिका लागि समयानुकूल अध्ययन भ्रमण र तालीमको व्यवस्था नहुनु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ल्याउन नसक्नु ➤ क्षेत्र र जिल्लासम्म सूचना संकलन र प्रवाह गर्न सञ्जाल स्थापना गर्न नसक्नु ➤ Mass Media सँग समन्वय गर्न कठिनाई हुनु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ दक्ष जनशक्तिको स्थायित्व नहुनु ➤ संस्थागत समन्वयको अभावमा हुनसक्ने जिल्लाले पठाउने तत्याङ्क र सो अनुरूप भएको काम कारवाहीबीचको तालमेल हुन नसक्दा उत्पन्न हुने जोखिम सरकारबाट हुने निर्णयबाट समय समयमा आयोगका काम कारवाहीमा पर्ने प्रभाव 	
--	--	--	--	--	---	--

			<ul style="list-style-type: none"> ➤ आयोगका सबै शाखाअनुसार दरबन्दी सुजना नहुँदा २/३ वटा शाखाले सम्पादन गर्नुपर्ने काम एउटै शाखाबाट गर्नुपर्ने बाध्यता हुनु ➤ कानून शाखा र सोसँग सम्बन्धित दरबन्दी नहुँदा कानुनी प्रश्न सम्बन्धी कार्य सम्पादन कठिन हुनु 		
५.	शिक्षक कितावखाना	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सरोकारवालाको लागि जानकारीको लागि नागरिक वडापत्र Citizen charter को व्यवस्था भएको ➤ पक्रियामा पुगी पेस भएको कुनै पनि कार्य सोही दिन पछ्यौट हुने गरेको ➤ समस्यामूलक विषयमा सामूहिक बैठक बसी समस्या समाधान गर्ने गरिएको ➤ Fax, Email, Intenet को व्यवस्था र प्रयोगको सुरुवात ➤ सहभागितामूलक निर्णय प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको (गर्न लागिएको) निर्णयबारे सरोकारवालालाई पूर्व जानकारी हुने ➤ सेवा निवृत्त शिक्षकले यकिन भएको निवृत्तिभरण, उपदान, औषधि उपचार खर्च, संचित विरामी विदा जस्ता सुविधा रकमहरु दुई महिनाभित्र पाउने गरी निकास पठाउने व्यवस्था ➤ कार्यालयसम्बन्धी कुनै नयाँ सूचना जानकारी भए सञ्चार माध्यम तथा पत्राचारबाट सम्बन्धितलाई जानकारी गराउने व्यवस्था ➤ प्रत्येक महिनामा कार्यालयको खर्चको विवरण सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कार्यालयको लागि सुहाउँदो उपयुक्त भवन नभएको ➤ प्रयाप्त स्रोत साधनको अभाव रहेको ➤ सीपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था नभएको, दक्षता अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमको अभाव ➤ Documentation को अभाव रहेको ➤ जिल्लाबाट प्राप्त अप्रमाणित र एक आपसमा विभिन्न अभिलेखले गर्दा निर्णय प्रक्रियामा ढिलाई ➤ आ.व.को अन्त्यमा यकिन भएको सुविधा रकम निकास पठाउन रकमको अभाव हुने गरेको ➤ अन्तिम अख्तियारी सम्बन्धित जिल्लाहरुमा समयमा नपुगनाले रकम फ्रिज हुने गरेको र आगामी वर्षको बजेटमा थप भार पर्न जाने गरेको ➤ जिल्लाहरुबाट समयमा आ.वि. पठाउने नगर्दा समयमा केन्द्रीय आ.वि. पठाउन नसकिएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Teachers Persibak Ubfirmatuib System (TPIS) को पूर्ण जानकारी हुन सकेको छैन Software निर्माताबाट विस्तृत जानकारी प्रयोगकर्ता (Operator) हरुलाई गराइएको छैन, गराएमा कार्यमा प्रभावकारी हुन सक्ने ➤ विद्यमान इमेल इन्टरनेटको सम्पूर्ण कर्मचारीहरुबाट प्रयोग हुन सकेको छैन ➤ इमेल इन्टरनेटको माध्यमद्वारा मन्त्रालय तथा विभागसँग Linkage गर्न सकिने 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ बेलाबखत हुने बन्द, हडताल, तालाबन्दी (राजनैतिक) प्रभाव ➤ Computer Virus को प्रवेश ➤ निरन्तर भइरहेको प्रविधि परिवर्तन (Technology) अभिलेखको Missing आदि
६.	परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> ➤ एसएलसी परीक्षाको ७३ वर्षको लामो इतिहास बोकेर सामाजिक सम्मान प्राप्त गर्न सक्षम ➤ तीन लाखभन्दा बढी विद्यार्थीको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ परीक्षाको नतिजा प्रकाशनमा आउने गल्ती कम गर्न नसक्नु ➤ नक्सांकनको आधारमा परीक्षा केन्द्र कायम गर्न नसक्नु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ परीक्षा सम्बन्धि कार्यमा ICT लगाएतका प्रविधिको विकास र प्रयोग ➤ परीक्षा सुधार सम्बन्धी 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सीमित, मानवीय, भौतिक र वित्तीय साधन स्रोतका भरमा बढ्दो

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ राष्ट्रियस्तरमा एकै समयमा परीक्षा सञ्चालन गर्न सक्षम ➤ ५०/५५ जना कर्मचारीको भरमा दुई महिनामै नतिजा प्रकाशन गर्नु ➤ परीक्षामा सुधार ल्याउन Coding /decoding र Conference Marking System को व्यवस्था ➤ प्रश्नपत्र निर्माता तथा परीक्षक सम्परीक्षकलाई तालीमको व्यवस्था ➤ क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयलाई रजिष्ट्रेशन तथा प्रतिलिपि प्रमाणपत्र सम्बन्धी कार्यको जिम्मा दिई परीक्षा कार्यको विकेन्द्रीकृत गर्ने कार्यको थालनी ➤ प्रश्नपत्र तथा परीक्षासम्बन्धी गोपनियता कायम गर्न सक्षम 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ देशभरका करीब १०५० परीक्षा केन्द्रमा समान परीक्षा वातावरण कायम गर्न नसक्नु ➤ नतिजा प्रकाशन तथा परीक्षा गतिविधिमा नयाँ प्रविधिको प्रयोग गर्न नसक्नु ➤ देशभरका करीब ४० स्थानमा गरिने उत्तर पुस्तिका परीक्षण कार्यको अनुगमन गर्न नसक्नु ➤ शिक्षा मन्त्रालय तथा अन्य सम्बद्ध निकायलाई परीक्षाको सम्बेदनशीलता मर्मबारे बोध गराउन नसक्नु ➤ मार्कसीट उपलब्ध गराए पनि मूल प्रमाणपत्र प्रत्येक वर्ष उपलब्ध गराउन नसक्नु ➤ अन्य छिमेकी राष्ट्रहरूका परीक्षा प्रणालीसम्बन्धी जानकारी राख्न नसक्नु ➤ परीक्षा सञ्चालन सम्बन्धी नयाँ प्रविधि अपनाउन नसक्नु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने Authority प्राप्त ➤ एसएलसी परीक्षाप्रतिको सामाजिक मान्यता प्राप्त ➤ परीक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति निर्धारण गर्ने अधिकार प्राप्त ➤ परीक्षालाई विकेन्द्रीकरण गर्ने सरकारी नीति अवलम्बन 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विद्यार्थी संख्याको चाप वर्तमान सांगठनिक संरचनाले धेग्न गाह्रो ➤ विगत ७३ वर्षदेखि हालसम्म परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले जोगाइ राखेको Public faith कायम राख्न ➤ नयाँ ICT को परीक्षा गतिविधिमा प्रयोग परीक्षा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन र उत्तरपुस्तिका परीक्षणमा एकरूपता कायम गर्न ➤ परीक्षालाई Child friendly बनाउनुपर्ने ➤ छिमेकी मुलुक तथा अन्य मुलुकको परीक्षाका तुलनामा एसएलसी परीक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्नुपर्ने ➤ दुईजना Computer Operator को भरमा तीन लाखभन्दा बढी विद्यार्थीको परीक्षा सञ्चालन तथा नतिजा प्रकाशन गर्नुपर्ने
--	---	---	--	---

					<ul style="list-style-type: none"> ➤ परीक्षाको विकेन्द्रीकरण गर्ने नीति र क्षेत्रीय शिक्षा निर्देशनालयको कमजोर मानवीय, भौतिक र वित्तीय अवस्था ➤ नतिजा प्रकाशनमा आउने Error को न्यूनीकरण गर्ने ➤ अन्य निकाय वा पक्षको कमी कमजोरीबाट आउने परीक्षाको नतिजाको उतारचढाव र समस्याको जस/अपजस परीक्षा नियन्त्रण कार्यालयले लिनुपर्ने आवश्यकता
शिक्षा ७ विभाग	<ul style="list-style-type: none"> ➤ लैङ्गिक समविकास महिला शिक्षा (वार्षिक प्रकाशन) ➤ विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी सूचना संगालो (अध वार्षिक प्रकाशन) ➤ शैक्षिक समाचार (मासिक) ➤ Flash 1 प्रतिवेदन (वार्षिक) जिल्लास्तर, केन्द्रस्तर, विद्यालयस्तर ➤ Flash 2 प्रतिवेदन (वार्षिक) जिल्लास्तर केन्द्रस्तर विद्यालयस्तर 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चारसम्बन्धी सीप, दक्षतायुक्त प्रविधिक जनशक्तिको कमी/न्यूनता ➤ समय सापेक्षी पुनर्ताजगी तालीमको उपयुक्त व्यवस्थाको अभाव ➤ अनुगमनको स्पष्ट किटानको अभाव ➤ उद्देश्य, क्षेत्रको स्पष्ट किटानको अभाव ➤ व्यक्तिगत तथा संस्थागत रुपमा समयको अभाव ➤ आधुनिक प्रविधिको पहुँचमा कमी ➤ Straing committee को अभाव ➤ नीतिगत अस्थिरता ➤ Accuracy ➤ Flexibility ➤ दुर्गम स्थानहरुमा दीगो व्यवस्थापनको अभाव ➤ शिक्षासँग सम्बन्धित मुद्रित सूचनाहरु संकलनको अभाव (Press Clip) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Public private Partnership अवसर प्रयाप्त ➤ उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम प्रयोग गर्न सकिने ➤ अन्तरसंस्था सूचना अनुभव आदान प्रदानका वातावरण प्राप्त ➤ Media को सकारात्मक सहयोग प्राप्त ➤ सूचना प्रवाह गर्ने सञ्जाल उपयोग गर्न सकिने ➤ Supporting Agency को सहयोग प्राप्त गर्न सकिने 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Private sector सेवामुखी भन्दा अर्थोउपार्जनमुखी हुनु ➤ निजी क्षेत्रसँग समन्वय गर्दा समझदारीको अभाव ➤ सरकारी नीतिको पारदर्शिताको द्वन्द्व ➤ नीतिगत अस्थिरता बारम्बार परिवर्तन ➤ सुरक्षा खासगरी दुर्गम क्षेत्रहरुमा ➤ सूचना शून्यबाट व्यवस्थित गर्दै जानुपर्ने ➤ Information सही रुपमा flow हुन नसक्ने अवस्था आउन सक्छ । ➤ Monitoring System मा प्रभावकारिताको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ लैङ्गिक समविकास महिला शिक्षा (वार्षिक प्रकाशन) ➤ विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी सूचना संगालो (अध वार्षिक प्रकाशन) ➤ शैक्षिक समाचार (मासिक) ➤ Flash 1 प्रतिवेदन (वार्षिक) जिल्लास्तर, केन्द्रस्तर, विद्यालयस्तर ➤ Flash 2 प्रतिवेदन (वार्षिक) जिल्लास्तर केन्द्रस्तर

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Consolidated Report of Flash 1 and 2 (वार्षिक प्रकाशन) ➤ अध्ययन अनुसन्धाका प्रतिवेदन प्रकाशन (वार्षिक) ➤ Status Report प्रकाशन (वार्षिक) ➤ मासिक भित्ति पत्रिका प्रकाशन जिल्लास्तर विद्यालयस्तर ➤ विभिन्न कार्यक्रमहरूका कार्यान्वयन निर्देशिका प्रकाशन ➤ ऐन नियमावलीको प्रकाशन ➤ प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया / छलफल-प्रबोधन,कार्यकला,विचार गोष्ठी,वैठक,भेटघाट,Help desk को व्यवस्था (फोकल पर्सन तर्फको ,गुनासो सुनाइको व्यवस्था ➤ संचार माध्यमको प्रयोग ,गोरखापत्र,शैक्षिक सामग्री तथा विज्ञापन प्र 	<p>राख्ने व्यवस्थाको अभाव</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Information को सही Flow नहुनु ➤ सञ्चारसम्बन्धी स्पष्ट धारणाको अभाव ➤ सेवाग्राही र प्रसारित सामग्रीको स्तर फरक हुनु ➤ सञ्चारसम्बन्धी सकारात्मक सोच, सहयोगको अभाव ➤ Mass media मा जान नसकेको ➤ स्रोतको अधिकतम तथा व्यवस्थित परिचालनको अभाव (Data base) 		अभाव	<ul style="list-style-type: none"> ➤ तर, विद्यालयस्तर Consolidated Report of Flash 1 and 2 (वार्षिक प्रकाशन) ➤ अध्ययन अनुसन्धानका प्रतिवेदन प्रकाशन (वार्षिक) ➤ Status Report प्रकाशन (वार्षिक) ➤ मासिक भित्ति पत्रिका प्रकाशन जिल्लास्तर, विद्यालयस्तर ➤ विभिन्न कार्यक्रमहरूका कार्यान्वयन निर्देशिका प्रकाशन ➤ ऐन नियमावलीको प्रकाशन ➤ प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया / छलफल-प्रबोधन,कार्यशाला, विचार गोष्ठी, वैठक, भेटघाट, Help desk को व्यवस्था (फोकल पर्सन तर्फको गुनासो सुनाइको व्यवस्था ➤ सञ्चार माध्यमको प्रयोग गोरखापत्र, शैक्षिक सामग्री तथा विज्ञापन प्रकाशन, नेपाल टेलिभिजनबाट सामग्री तथा
---	---	--	------	--

	<p>काशन,नेपाल टेलिभिजनवाट सामग्री तथा विज्ञापन प्र शारण,रेडियो नेपालवाट साग्री तथा विज्ञापन प्र शारण</p> <p>➤ निजिस्तर संचार माध्यम - पत्रपत्रिका,टेलिभिजन ,पत्राचार,चिठिपत्र, परिपत्र,नीतिनिर्देशन, निर्देशिकाहरु अन्य ,शिक्षा विभागको website को व्यवस्था,शिक्षा विभागका शाखा र जिल्ला शिक्षा कार्यालयको लागि G mail address को व्यवस्था</p> <p>➤ Networking Pc anywhere को व्यवस्था</p> <p>➤ टेलिफोन प्याक्स आदिको प्रयोग</p> <p>➤ संचारकर्मीहरुसहितको सहभागितामा समिति गठन</p> <p>➤ माग भए बमोजिमका सूचनाहरु निजि क्षेत्र सम्बन्धित संचार माध्यमहरुलाई</p>					<p>विज्ञापन प्रसारण, रेडियो नेपालवाट सामग्री तथा विज्ञापन प्रसारण निजीस्तर</p> <p>➤ सञ्चारमाध्यम- पत्रपत्रिका, टेलिभिजन पत्राचार, चिठीपत्र, परिपत्र, नीति निर्देशन, निर्देशिकाहरु, शिक्षा विभागको website को व्यवस्था, शिक्षा विभागका शाखा र जिल्ला शिक्षा कार्यालयको लागि Gmail address को व्यवस्था</p> <p>➤ Networking Pc anywhere को व्यवस्था</p> <p>➤ टेलिफोन फ्याक्स आदिको प्रयोग</p> <p>➤ सञ्चारकर्मीहरु सहितको सहभागितामा समिति गठन</p> <p>➤ माग भए बमोजिमका सूचनाहरु निजी क्षेत्र सम्बन्धित सञ्चार माध्यमहरुलाई उपलब्ध गराउने गरिएको</p>
--	--	--	--	--	--	--

८	<p>उपलब्ध गराउने गरिएको</p> <p>उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ पाठ्यक्रममा आमसञ्चार तथा कम्प्युटर विज्ञान राखिएको ➤ ७९ उच्च माध्यमिक विद्यालयमा आमसञ्चार विषय सञ्चालित ➤ १३२ उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर विज्ञान विषय सञ्चालित ➤ परिषदबाट उत्पादित विद्यार्थीहरूबाट देशका विभिन्न पत्रपत्रिका तथा मिडियामा अत्यधिक संलग्नता रहेको तथा राम्रो Feedback प्राप्त भएको ➤ उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि पूर्वाधार तयार भएको ➤ परिषदमा कम्प्युटर अधिकृत एक, कम्प्युटर सहायक १२, कम्प्युटर टाईपिस्ट ४ गरी १७ जना कार्यरत छन् भने कार्यालयले परिषदका ५५ जना प्रशासनिक एवं लेखाका कर्मचारीलाई व्यवहारिक ज्ञान हासिलको लागि तालीम प्रदान गरेको व्यवस्था गरिएको छ। ➤ नेपाल राज्यभरी सञ्चालित उच्च माध्यमिक विद्यालयहरूमा उक्त विषय अध्ययन अध्यापन सम्बन्धमा नियमित अनुगमन, सामुहिक अनुगमन निरन्तर भैरहेको ➤ प्रभावकारी कार्यमूलक मूल्याङ्कन व्यवस्था गरिएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आर्थिक सामाजिक भूराजनीतिक एवं सीमित साधन स्रोतको कारणले समतामूलक पहुँचपछि पुऱ्याउन नसकेको ➤ शिक्षक एवं कर्मचारी व्यवस्थापकहरू सहरमुखी सोचतर्फ उन्मुख भएको हुँदा मानवीय स्रोत साधनलाई विकट क्षेत्रमा पुऱ्याउन कठिनाई रहेको ➤ सार्वजनिक जवाफदेहीता बोकेको निकायले गरेका राम्रा कामहरू प्रचार प्रसार गर्नेतर्फ सरकारी क्षेत्रको सोच संकुचित रहेको छ भने निजी क्षेत्र सार्वजनिक क्षेत्रबाट सम्पादन हुने कार्यको राम्रा पक्षलाई छायाँमा पारेर नकारात्मक विषयवस्तुहरू मात्र सम्प्रेषण गर्नेतर्फ उन्मुख रहेको ➤ परिषदबाट वितरण गरिने प्रमाण पत्रहरू केन्द्रकृत भएको कारणले समयमा उपलब्ध गराउन कठिनाई भएको ➤ केन्द्रकृत उत्तरपुस्तिका परीक्षण प्रणाली भएका कारण मूल्याङ्कन पढाई सहभागितामूलक हुन नसकेको ➤ क्षेत्रीयस्तरमा तालीम प्राप्त जनशक्तिको कमी ➤ प्राविधिक जनशक्ति भएता पनि आर्थिक अभावको कारण आधुनिक प्रविधिबाट तालीमको व्यवस्था नहुनु 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ परिषदको आफ्नै वेबसाइटको निर्माण गरी परिषदबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू एवं परिषद सम्बन्धी जानकारी प्रसारण गर्ने गरिएको ➤ परिषद र परिषदका क्षेत्रीय सम्पर्क कार्यालयबीच नेटवर्किङको सुरुवात गरिएको ➤ परिषदका कर्मचारीको सीप एवं दक्षता वृद्धि गराउन समय सापेक्ष प्रशासनिक एवं प्राविधिक तालीम उपलब्ध गराउन परिषदको कार्यप्रकृतिसँग मिल्दोजुल्दो शैक्षिक योग्यता बढाउन अन्तरसेवाकालीन तालीम एवं अध्ययन सुविधा उपलब्ध गराउन गरिएको ➤ परिषदका अधिकारी एवं कर्मचारीहरूलाई परिषदको कार्य प्रकृतिसँग मिल्दोजुल्दो विदेशी बोर्डहरूको अध्ययन भ्रमणको व्यवस्था रहेको ➤ उच्च माध्यमिक शिक्षा कार्यक्रमलाई विदेशी दातृ संस्थाबाट सहयोग गर्न तत्परता देखाइरहेको 	१४	उच्च माध्यमिक शिक्षा परिषद
---	---	--	--	--	----	----------------------------

९.	श्री विश्वविद्यालय अनुदान आयोग	<ul style="list-style-type: none"> ➤ कार्य विभाजनका आधारमा महाशाखा, शाखाको गठन गरी दोहोरो सञ्चार नीति अवलम्बन गरिएको ➤ आयोग अन्तर्गत निर्णय प्रक्रिया, विभिन्न समिति, उपसमितिमाफर्त सामुहिक रुपमा गरिने व्यवस्था रहेको ➤ दैनिक कार्य सञ्चालनका लागि आयोगका अध्यक्ष तथा सदस्य सचिव सहितको संगठनात्मक ढाँचाले कार्य गर्ने भएकाले कार्य विशिष्टताको दृष्टिकोणले प्रभावकारी नतिजा प्राप्त गर्न सफल भएको ➤ आम सञ्चारको प्रभावकारिताको लागि सञ्चार शाखाको स्थापना गर्न निर्णय भएको ➤ आर्थिक पारदर्शिताको सिद्धान्त अवलम्बन गरिएको ➤ आन्तरिक लेखा परीक्षण प्रणालीको अवलम्बन गरिएको ➤ विस्तृत आय-व्यय विवरणलाई वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गरी जानकारी गराउने व्यवस्था रहेको ➤ नियमित रुपमा आर्थिक प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायमा जानकारी गराउने व्यवस्था रहेको ➤ गुणस्तर सुधार कार्यक्रम पुस्तिका तयार गरी वितरण गर्ने व्यवस्था भएको ➤ सञ्चालित कार्यक्रमहरुो अनुगमन, मूल्याङ्कन र सम्बन्धित विज्ञहरुको राय सुन्नुको विवेक व्यवस्था भएको ➤ शिक्षामा गुणस्तर सुधारका लागि समग्र विश्वविद्यालय/क्याम्पसमा EMIS स्थापना गर्न दोस्रो उच्च शिक्षा कार्यक्रममा व्यवस्था भएको ➤ आम सञ्चारका लागि News Letter 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ आम सञ्चारसँगको सम्पर्कलाई प्रभावकारी गराउने प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने ➤ आयोगको EMIS प्रणाली प्रारम्भ गरिनुपर्ने ➤ आयोगले गरिरहेका कार्य सम्बन्धमा नागरिक बडापत्र राखिनुपर्ने ➤ आसञ्चारसँग सम्पर्क राख्ने व्यक्ति तोकिनुपर्ने ➤ आमसञ्चारले व्यवस्थापनको लागि छुट्टै व्यवस्था हुनुपर्ने ➤ स्रोत व्यवस्थापन गरी आर्थिक सवलता बढाउनुपर्ने ➤ सूचना प्रणालीको कार्यक्रम प्रारम्भिक अवस्थामा रहेको ➤ Livrary / Documentatiion Centre को सञ्चालन नयाँ भवनमा हुने क्रममा रहेको तर सञ्चालन भइसकेको ➤ सञ्चारका लागि आवश्यक संख्यामा दक्ष जनशक्ति पूर्ति गरी सञ्चार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाइनुपर्ने ➤ इमाइस प्रणाली सञ्चालनका लागि तालीम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था हुनुपर्ने ➤ न्यूज लेटरको लागि नियमित सम्पादन गर्न तालीमको व्यवस्था हुनुपर्ने वा तालीम प्राप्त व्यक्तिहरुको नियुक्ति हुनुपर्ने ➤ आम जनसम्पर्कका लागि प्रवक्ताको व्यवस्था नभएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विश्वविद्यालय अनुदान आयोग र अन्य शैक्षिक संस्थाबीच नेटवर्किङको विकास गर्न सके सञ्चार प्रभावकारी हुनसक्छ ➤ सञ्चार शाखाको स्थापना र कार्यान्वयनको व्यवस्थाले कार्यक्रमहरु प्रभावकारी हुन सक्छन् ➤ विद्युतीय सञ्चार माध्यमको प्रयोगबाट आयोगका क्रियकलापहरु प्रभावकारी हुन्छन् ➤ आयोगमा इमाइसको स्थापनाले सूचना प्रणाली प्रभावकारी बनाउँछ । 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ विद्युतीय सञ्चार माध्यमको प्रयोगबाट आर्थिक व्ययभार बढ्नु जाने हुँदा थप बजेटको व्यवस्था नभए आयोगको अन्य कार्यक्रममा प्रभाव पर्नसक्ने ➤ सीमित कर्मचारीहरुबाट देशव्यापी उच्च शिक्षा सम्बन्धी क्रियाकलापहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्यमा दबाव पर्नसक्ने
----	-----------------------------------	--	---	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> र website सञ्चालन गरिएको ➤ न्यून संख्यामा रहेका कर्मचारीहरुबाट प्रभावकारी रुपमा कार्य सञ्चालन भैरहेको ➤ उच्च शिक्षा हासिल (अधिकांश स्नातकोत्तर) गरेका कर्मचारीमार्फत् यस आयोगबाट सञ्चालित गुणस्तर सुधार कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन भैरहेको ➤ आधुनिक सञ्चारका माध्यमहरु (Intenet, Fax, Computer Progrmming, etc) सञ्चालन गर्नसक्ने क्षमता, सीप र ज्ञान भएका कर्मचारीको व्यवस्था रहेको ➤ आमसञ्चारको कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सञ्चार शाखामार्फत् दक्ष कर्मचारीको व्यवस्था गर्ने कार्यक्रम रहेको ➤ सूचना प्रणालीको कार्यक्रम प्रारम्भिक अवस्थामा रहेको ➤ Library / Documentation Centre को सञ्चालन नयाँ भवनमा हुने क्रममा रहेको तर सञ्चालन भइ नसकेको ➤ सञ्चारका लागि आवश्यक संख्यामा दक्ष जनशक्ति तयार गरी सञ्चार कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाइनुपर्ने ➤ इमाइस प्रणाली सञ्चालनका लागि तालीम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था हुनुपर्ने । न्यूज लेटरको लागि नियमित सम्पादन गर्न तालीमको व्यवस्था हुनुपर्ने वा तालीम प्राप्त व्यक्तिहरुको नियुक्ति हुनुपर्ने । ➤ आम जन सम्पर्कका लागि प्रवक्ताको व्यवस्था नभएको । 				
१०.	श्री शैक्षिक जनशक्ति विकास	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Regular bulletin publication for disseminating information to the concerned porple 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Inadequately trained people inICT sector ➤ Inadequate number 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Opportunity in developing policy making,implementin 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Providing physical facilities 	

केन्द्र		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Well Internet networked within the NCED and with ETC also ➤ Good vertical and horizontal linkage within the institution ➤ Regular journal publication ➤ Teacher management information system is in place ➤ Each training center are equipped with computer, fax, LDC and phone facilities ➤ Teacher training is being regularly broadcasted through radio ➤ For the benefit of SLC student SLC support materials are being published in the Gorakha Post and broadcasted through NTV ➤ Budgeting and monitoring are decentralized to Education Training center ➤ Permanent trained and academically high quality staff ➤ Have specified job description for each staff ➤ Provides international exposure and training to its staffs ➤ Good coordination within and outside organizations ➤ Good physical facilities ➤ Umbrella organization for training and development in MOES system ➤ Financially well off, adequate resources ➤ Relationship with donor and other agencies is very good. ➤ Transportation facilities available for staff in the center ➤ Trust of people 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ of staff in ICT field ➤ Difficult to maintain the quality of ICT materials after the project termination ➤ Weak facilities in ETCs B (sub center) ➤ Inadequate willingness of ETCs for regular communication ➤ Lack of technicians to maintain ICT equipment in center and ETCs ➤ Networking are not functioning in many ETCs ➤ Overload of works 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ g, evaluating and monitoring training program ➤ Encisioning of overall training policy ➤ Direct linkage with Ministry of Education and Sports ➤ Multi donor agencies ➤ Trust by the professionals ➤ No such kind of another professional organization in the system 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ /resources to ETC and other training centers ➤ Political situation ➤ Dependency with donor agencies ➤ Decentralization of training administration ➤ Possibility of entering untrained teacher in the system ➤ Restructuring school system ➤ Demand of the and experienced staff in the private organization ➤ Transfer of skills in actual classroom ➤ Sustainability of ETCs 'B' and APs
---------	--	---	---	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Activites are going on planned way ➤ Service is porkoviding from single institutin in intergrated mnner ➤ Headed by Executive Director with three first class Directors ➤ Strong and systematic follow up nd monitoring system 				
११.	श्री जिल्ला शिक्षा कार्यालय	<ul style="list-style-type: none"> ➤ स्टाफ प्रयाप्त भएको ➤ जनशक्तिलाई सक्षम बनाउने तालीमको व्यवस्था भएको ➤ फिल्डमा काम गर्ने कर्मचारीहरुको व्यवस्था ➤ प्राविधिक कर्मचारीको व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चारको लागि Stationary को प्रयाप्त व्यवस्था नभएको ➤ विद्यालय र शिक्षा कार्यालयबीचको शैक्षिक जानकारी आदान प्रदान गर्न शिक्षामा पत्राकारको जिल्लाभित्र व्यवस्था नभएको ➤ कार्यालयमा नेपाली भाषा र अंग्रेजी भाषाको विशेषज्ञको अभाव ➤ कार्यालयमा Computer Opeerator को अभाव ➤ शिक्षामा जिल्ला स्तरमा अधिकार प्रत्यायोजनको नीति नभएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ पत्रकारहरु पर्याप्त मात्रामा जिल्लाभित्रै रहेको ➤ जिल्लास्तरमा इमेल रेडियो स्टेशन पनि उपलब्ध भएको 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ सञ्चारको लागि बजेटको अभाव ➤ सञ्चार क्षेत्रसँग रु चि राख्ने कर्मचारीको अभाव 	

ख) शिक्षा पत्रकार समूह

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष	अबसर	चुनौती
<p>पत्रकारहरुको मञ्च, स्वायत्त संस्था, शिक्षामा मात्र फोकस भएर काम गर्ने, शिक्षा अधिकारको वकालत आफ्नो भूमिकाका बारे दस्तावेज सहितको स्पष्ट दृष्टिकोण सहितका मिडिया नेटवर्क नीति निर्माण तहमा पहुँच सूचनामा पहुँच लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यतामा विश्वास गर्ने, तदनुरूपको सामुहिक निर्णय प्रक्रिया, दुइ/दुई वर्षमा नेतृत्वको परिवर्तन शिक्षा सम्बन्धी मुद्दाहरु उठाउने/छलफल गर्ने राष्ट्रिय मञ्चको रूपमा स्थापित मितव्ययी र पारदर्शी सन्तोषजनक भौतिक पूर्वाधार शिक्षामा रिपोर्टिङ गर्ने पत्रकारहरुको क्षमता विकासमा क्रियाशील/नयाँ पत्रकारहरुलाई शिक्षा विटमा लाग्न अभिप्रेरित गर्ने</p>	<p>प्रभावकारी वकालतको कमी साधनस्रोतमा पहुँचको कमी/ पर्याप्त आर्थिक स्रोतको कमी कमजोर प्रचारप्रसार कमजोर डकुमेन्टेसन प्रणाली सदस्यहरु शैक्षिक विषयमा कम जानकार आवश्यक उपकरणको अभाव (कम्प्युटर, ल्यापटप आदि) शिक्षाका मुद्दाहरुमा सतही दृष्टिकोण उठाएका मुद्दामा पर्याप्त फलोअपको अभाव सामुहिक कार्यको अभाव कम दलित र महिला सदस्य</p>	<p>शिक्षाको सही नीति निर्माणको लागि विशेष प्रभाव पार्न सक्ने शिक्षामा पुनरसंरचना र नयाँ शिक्षा नीति निर्माणको लागि विशेष सहजकर्ता बन्न सक्ने सबैकालागि स्तरीय शिक्षाकालागि मिडियाको रणनीतिक साभेदार हुन सक्ने शिक्षामा सुधार र परिवर्तन ल्याउन योजनाबद्ध ढङ्गले क्रियाशील पत्रकारहरुको नमूना संस्थाका रूपमा विश्वमै परिचय बनाउन सक्ने शिक्षा पत्रकारिता गर्ने पत्रकारहरुको ज्ञान व्यवस्थापन र क्षमता विकास गराउने</p>	<p>नियमित र पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गरी समूहको द्विगो विकास गर्ने सही रणनीतिक योजनाको निर्माण र सफल कार्यान्वयन साधारण पत्रकारबाट शिक्षा विषयको पत्रकारका रूपमा काम गर्ने, विशेषज्ञता हासिल गरेर निरन्तर काम गर्ने/गराउने विकासै गैसस नबनेर मञ्चको रूपमै निरन्तर विकसित र विस्तारित हुँदै जाने</p>

अनुसूची ५

SWOT Analysis को निमित्त सम्बन्धित निकायलाई अनुरोध गर्दा समितिले पठाएको गाइड लाइन

शिक्षाका लागि सञ्चार रणनीति तयार पार्न गरिने **SWOT Analysis** का बेला ध्यान

दिनु पर्ने पक्षहरू

१. सवल पक्ष (Strengths) :

- मंत्रालय/कार्यालय/निकायभित्र विद्यमान राम्रा प्रचलनहरू, संस्थाले संचार कार्यका लागि अवलम्बन गरेका उपयुक्त नीति तथा प्रणालीहरू, कार्यालयमा विद्यमान सवल जनशक्ति, कार्यालयको कार्य दक्षता/क्षमता, विद्यमान सवल नेतृत्व, एक ढिक्को भएर कार्यालयको निमित्त काम गर्ने व्यवस्थापन टोली, दक्ष तथा सवल प्राविधिक टोली, उपयुक्त तथा प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली, व्यवहारिक सेवा प्रवाह संयन्त्र, स्रोत तथा संचार माध्यमको परिचालन गर्न सक्ने क्षमता भएको जनशक्ति जस्ता पक्षहरू
- अहिलेसम्म आमसंचार कार्यमा हासिल गरेका सफलताहरू, कमाएको शाखा, कार्य विशिष्टता, सेवाको गुणस्तरियता तथा प्रभावकारीताहरू
- सवल पक्षहरूलाई पहिचान गर्दा संधागत वा सांगठानिक, आर्थिक, कार्यक्रमिक तथा दक्षता वा जनशक्तिका उपशिर्षकमा विभाजन गरी कम्तिमा चार/चार वटा सवल कुराहरूलाई केलाउने

२. दुर्बल पक्ष (Weaknesses) :

- मन्त्रालय/कार्यालय भित्र आम संचारका माध्यम परिचालन गर्ने सम्बन्धमा विद्यमान भएका र सुधार नगरे संचार कार्य प्रभावकारी हुन नदिने पक्षहरू,
- कार्यालयको छवी (Image) लाई धुमिल पार्ने र मंत्रालय/कार्यालयलाई नै संचार कार्यमा असफल गराउन कारक हुन सक्ने पक्षहरू
- कार्यालयले अवलम्बन गरेका चालचलनहरू, अवलम्बन गरेका नीति तथा प्रणालीहरू, कार्यालयमा विद्यमान जनशक्ति, कार्य दक्षता/क्षमता, विद्यमान नेतृत्व, संस्थाको निमित्त काम गर्ने व्यवस्थापन टोली, प्राविधिक टोली, अनुगमन प्रणाली, सेवा प्रवाहको संयन्त्र आदि कार्यालयका विभिन्न पार्टपुर्जाहरूमा हरेका कमी कमजोरीहरू
- दुर्बल पक्षहरूलाई पहिचान गर्दा संधागत वा सांगठानिक, आर्थिक, कार्यक्रमिक तथा दक्षता वा जनशक्तिका उपशिर्षकमा विभाजन गरी कम्तिमा चार/चार वटा दुर्बल कुराहरूलाई केलाउने

नोट: संस्थाको सवल र कमजोर पक्ष जहिलेपनि संस्थाभित्र विद्यमान हुन्छन् अर्थात् यी संस्थाका आन्तरिक कुरा हुन् ।

३. अवसरहरू (Opportunities) :

- संचार माध्यमलाई परिचालन गर्न आउनु वरिपरी विद्यमान संभावना तर केही कारणवश हालसम्म उपयोग गर्न नसकेका पक्षहरू
- आउनु उद्देश्य प्राप्तीका निम्ति हालसम्म पूर्ण रूपमा प्रयोग गर्न नसकेका या प्रयोग नै नगरिरहेका विषयहरू
- जस्तै: दाताहरूको उपस्थिति, संचार माध्यमको तत्परता

४. जोखिमपूर्ण पक्षहरू (Threats) :

- संचार माध्यम परिचालन गर्नका लागि अवरोध तथा बाधा सिर्जना गर्ने कुराहरू
- यी बाधाहरू विद्यमान पनि हुन सक्छन्
- वा निकट भविष्यमा सृजना पनि हुन सक्छन् ।
- जस्तै: राजनैतिक हस्तक्षेप वा सरकार परिवर्तन, आर्थिक संकट, लक्षित सञ्चार माध्यमको चयनमा आउन सक्ने हस्तक्षेप वा दवाव इत्यादि ।

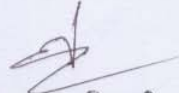
नोट: अवसरहरू र जोखिम पक्षहरू जहिले पनि संस्थाभन्दा बाहिर समाजिक वातावरणमा विद्यमान हुन्छन् ।
अर्थात यी बाह्य पक्ष हुन् ।

**ljz]if ?kdf Wofg k'¥ofpg' kg]{ s'/f M pk/f]Qm s'/fx?sf] ljZn]if0f ubf{
;DalGwt ;“:yf÷sfof{nosf gLlt lgdf0f{ / lg0f{o ug]{ txsf
clwsf/L÷AolQmx?sf] ;d]t k|Tolf / ;lqmo ;xeflutf /xg} kb{5 .**

अनुसूचि ६

दूरदृष्टि, ध्येय, निर्देशक सिद्धान्त र नीतिहरूमाथिको प्रारम्भिक छलफलमा सहभागीहरू

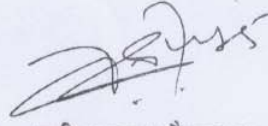
शिक्षाका लागि संचार रणनीति समिति २०६३

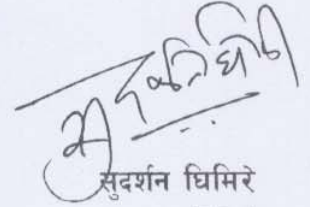
लव प्रसाद त्रिपाठी
संयोजक

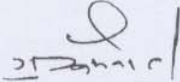
डा. विद्यानाथ कोडराला
सदस्य

बद्री प्रसाद पौड्याल
सदस्य

सुदर्शन घिमिरे
सदस्य

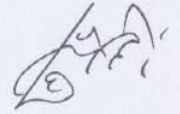
गुरु प्रसाद मैनाली

सदस्य

बाबुराम पौड्याल

सदस्य

रघु मैनाली

सदस्य